

KRZYŻOWA | KREISAU 2024/25

**Na rzecz silnego społeczeństwa
obywatelskiego**

FUNDACJA „KRZYŻOWA” DLA
POROZUMIENIA EUROPEJSKIEGO

KREISAU-INITIATIVE E. V.

FUNDACJA IM. FREYI VON MOLTKE
NA RZECZ KRZYŻOWEJ

Krzyżowa z lotu ptaka. Historyczny kompleks pałacowo-parkowy jest dziś miejscem spotkań i dialogu.

Krzyżowa | Kreisau

Mała wieś Krzyżowa, położona niespełna 60 km na południowy zachód od Wrocławia, symbolizuje wielką historię przekonań, pojednania i nowego początku. Opór wobec zła i poczucie sprawiedliwości odgrywają w niej równie ważną rolę, jak zrozumienie i odwaga do wyciągnięcia ręki ku drugiemu człowiekowi. Jako siedziba rodziny Helmutha Jamesa i Freyi von Moltke była w latach 1942-1943 miejscem tajnych spotkań grupy opozycji antynazistowskiej znanej jako Krąg z Krzyżowej. W jej skład wchodziły ludzie o różnym pochodzeniu i różnych wyznaniach, którzy wspólnie opracowywali plany dla demokratycznych

Niemiec po upadku zbrodniczego reżimu narodowosocjalistycznego. Pokonali przy tym liczne podziały, a wspólna wizja bardziej sprawiedliwej przyszłości w zjednoczonej Europie połączyła protestantów i katolików, socjalistów i konserwatystów, arystokratów oraz działaczy związkowych. Większość członków Kręgu z Krzyżowej została aresztowana przez reżim nazistowski po zamachu z 20 lipca 1944 roku, wielu straciło życie.

Po zakończeniu wojny i podziale Europy na dwa bloki polityczne majątek rodziny von Moltke został przekształcony w PGR i stopniowo popadał w ruinę. W latach 1989-

1990 miejsce to ponownie stało się areną, na której rozegrała się wielka historia. Jeszcze przed upadkiem Żelaznej Kurtyny grupa obywateli z Polski, obu państw niemieckich oraz innych krajów zaangażowali się w działania na rzecz zbliżenia narodów i zaproponowali odbudowę majątku w Krzyżowej jako miejsca międzynarodowych spotkań młodzieży. 12 listopada 1989 roku ówczesni szefowie rządu polskiego i zachodniemieckiego, premier Tadeusz Mazowiecki i kanclerz Helmut Kohl, podczas symbolicznej Mszy Pojednania otworzyli nowy rozdział w relacjach między oboma państwami.

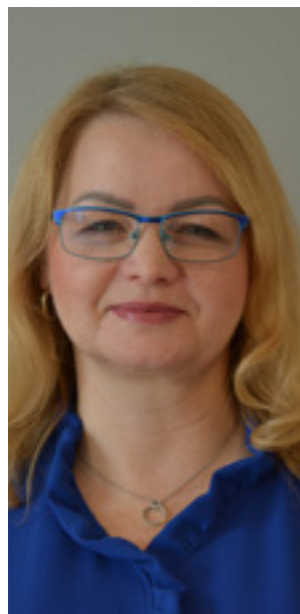
Kilka lat później dawna posiadłość rodziny von Moltke przekształciła się w międzynarodowy dom spotkań, który, czerpiąc inspirację z historii, pragnie szczególnie młodych ludzi zachęcać do dialogu i zaangażowania na rzecz demokracji. Dziedzictwo Krzyżowej kontynuują dziś Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, stowarzyszenie Kreisau-Initiative, Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej oraz ich wspólny projekt Międzynarodowy Festiwal Muzyki Kameralnej Krzyżowa-Music. Dla wszystkich tych organizacji Krzyżowa jest nie tylko miejscem spotkań i pamięci, lecz także postawą i wizją – demokratyczną i odpowiedzialną.

Odważ się na nowe. Przewyciężaj podziały.

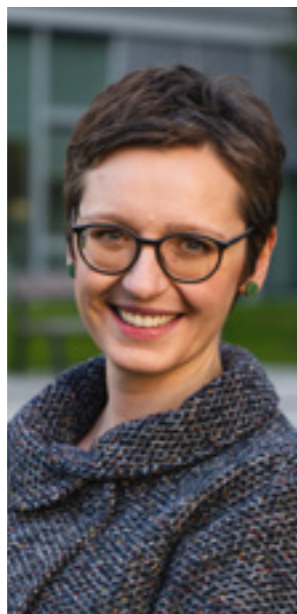
W Kreisau odważni ludzie planowali nowy początek po upadku nazizmu.

W Krzyżowej, po upadku komunistycznej dyktatury, odważni ludzie zainicjowali nowy start w relacjach polsko-niemieckich.

W Krzyżowej budujemy dziś z młodymi ludźmi demokratyczną Europę.

Dorota Krajdocha
Fundacja „Krzyżowa” dla
Porozumienia Europejskiego

dr Anna Quirin
Fundacja im. Freyi von Moltke
na rzecz Krzyżowej

dr Richard Roewer
stowarzyszenie
Kreisau-Initiative e. V.

dr hab. Robert Żurek
Fundacja „Krzyżowa” dla
Porozumienia Europejskiego

Otwarcie się na innych ludzi, przełamywanie wewnętrznych barier i rozwijanie się – to także jest Krzyżowa.

Drogie Czytelniczki, drodzy Czytelnicy,

Krzyżowa jest miejscem wyjątkowym pod wieloma względami. Jedną z jej cech trafnie opisała Viola von Cramon, niemiecka polityczka, której tekst znajdziecie w tym magazynie: „Człowiek odzyskuje spokój. Napięcie ustępuje, a wraz z nim znika wiele rzeczy blokujących nas w codziennym życiu: nadmiar bodźców, przeciążenie, polaryzacja. [...] Bo kiedy ludzie się odprężają, zaczynają słuchać. Stają się otwarci na nowe myśli”.

Zapraszamy Państwa do lektury niniejszego magazynu i otwarcia się na Krzyżową, o której działalność i utrzymanie troszczą się trzy organizacje.

Na początku przypominamy Państwu o symbolu polsko-niemieckiego pojednania. Ponad 35 lat temu w Krzyżowej odbyła się Msza Pojednania – historyczne wydarzenie, podczas którego arcybiskup Alfons Nossol wezwał Niemców i Polaków do działania w duchu pojednania: „Otwierajcie drzwi, burzcie mury, budujcie mosty. [...] Europa nas potrzebuje”.

To motto przyświeca spotkaniom młodzieży – na przykład wtedy, gdy młodzi liderzy z krajów Bałkanów Zachodnich spotykają się w Krzyżowej, by analizować proces polsko-niemieckiego pojednania i przy okazji sami „stają się częścią procesu porozumienia między narodami”.

Edukacja demokratyczna jest jedną z podstaw „żywego miejsca nauki”, jakim jest Krzyżowa. Na przykładzie wybranych projektów z zakresu historii współczesnej, praw człowieka, inkluzji, kultury oraz zrównoważonego rozwoju pokazemy Państwu, w jaki sposób edukacja tworzy inspirujące przestrzenie do nauki i dialogu. Przestrzenie, w których rodzi się zaufanie, wspiera się krytyczne myślenie i wzmacnia wartości demokratyczne. Z kolei z rozmowy pomiędzy czterema ekspertkami i ekspertami dowiedzą się Państwo, czego dziś poszukują młodzi ludzie i jak można wspierać ich i wzmacniać kompetencje.

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Kameralnej „Krzyżowa-Music” jest symbolem żywego porozumienia w uniwersalnym języku muzyki. Od dziesięciu lat wydarzenie to gromadzi artystki i artystów z całego świata, łącząc muzyczną doskonałość ze społecznym zaangażowaniem. Pytanie przewodnie jubileuszowej edycji brzmiało: „Czy artystki i artyści powinni opowiadać się w politycznych sporach – a jeśli tak, to w jaki sposób?”.

Takie pytania o postawę wymagają dziś, w czasach gdy wojna w Europie znów stała się bolesną rzeczywistością, odważnych odpowiedzi. W tym sensie Krzyżowa jest bardziej niż kiedykolwiek wcześniej miejscem, w którym musimy nie tylko edukować o przeszłości, ale i przestrzegać przed popełnianiem starych błędów. W 2025 roku minęło 80 lat od śmierci ostatniego niemieckiego właściciela majątku w Krzyżowej, Helmutha Jamesa von Moltke, który został stracony za swoją działalność antynazistowską. Jego syn, Helmuth Caspar von Moltke, poruszająco opisuje, jak śmierć ojca wpłynęła na jego własne życie. Powstająca powieść graficzna o losach Helmutha Jamesa i Freyi von Moltke łączy zaś pracę z młodzieżą z żywą formą upamiętniania.

Zaangażowanie na rzecz pamięci oraz pokojowego, demokratycznego współistnienia stanowią motywację do innych działań – nowej aranżacji Domu na Wzgórzu, organizowania kolejnych wystaw i seminariów w Miejscu Pamięci oraz wsparcia broniącej się przed zbrodniczą agresją Ukrainy.

Wszystko to nie byłoby możliwe bez wsparcia finansowego wielu organizacji oraz licznych prywatnych darczyńców. Z głębi serca dziękujemy za zaufanie i zaangażowanie.

Życzymy Państwu inspirującej lektury.

- 01 | KRZYŻOWA | KREISAU
- 03 | WSTĘP
- 06 | KRZYŻOWA 2024 W LICZBACH
- 07 | MIĘDZYNARODOWE DZIAŁANIA EDUKACYJNE NA RZECZ DEMOKRACJI I POROZUMIENIA
Dlaczego mimo wszystko mamy nadzieję? | „Daje głos tym, których nikt nie słuchał” | Dla każdego jest miejsce | Gra o przyszłość | Zmiana perspektywy poprzez kontakt z naturą
- 23 | WZMACNIANIE POLSKO-NIEMIECKIEGO SĄSIEDZTWA
Między Polską, Niemcami a Ukrainą | 35 lat po Mszy Pojednania | Znak pokoju z Krzyżowej po 35 latach | Pamięci jednego z założycieli Fundacji „Krzyżowa” | Proces pojednania polsko-niemieckiego inspirowane | Dlaczego osobiste spotkania są niezastąpione | 10 lat festiwalu Krzyżowa-Music | Spotkania, które zmieniają punkt widzenia | Działalność regionalna
- 41 | ZACHOWYWANIE PAMIĘCI DLA PRZYSZŁOŚCI
Historia według tego drugiego | Dom na Wzgórzu | Historia Krzyżowej w obrazach | Mój ojciec jest moim drogowskazem | Przekazywanie wiedzy o II wojnie światowej | Pielęgnowanie pamięci w zdigitalizowanym świecie | Osiem tez o rosyjskiej wojnie napastniczej przeciwko Ukrainie
- 55 | KRZYŻOWA ZAPRASZA
- 58 | ORGANIZACJE SKUPIONE WOKÓŁ KRZYŻOWEJ
Sprawozdanie Stowarzyszenia Kreisau-Initiative e. v. | Sprawozdanie Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego | Sprawozdanie Fundacji im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej
- 65 | WSPIERAJ KRZYŻOWĄ
Dziękujemy! | Siła społeczeństwa obywatelskiego | Europa – nowy silny partner Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Krzyżowej | Krzyżowa dla Ukrainy | Państwa wkład ma znaczenie!
- 73 | KONTAKT
- 74 | IMPRESSUM

Krzyżowa 2024 w liczbach

Okolo **25.000 osób** odwiedziło Krzyżową w ramach projektów, wydarzeń, oprowadzań i prywatnych wizyt.

Okolo **18.000 osób z 37 krajów** wzięło udział w naszych działaniach edukacyjnych – zarówno w Krzyżowej, jak i w innych ośrodkach.

Działalność edukacyjna w liczbach

110 międzynarodowych spotkań młodzieży

14 konferencji, podróży studyjnych i wykładów

28 specjalistycznych szkoleń

Osoby uczestniczące

W naszych działaniach uczestniczyli ludzie z niemal wszystkich krajów europejskich – najliczniej reprezentowane były: Niemcy, Polska i Ukraina. W 2024 roku dołączyły grupy spoza Europy – m.in. z USA, Indii, Izraela i Palestyny.

Uczestnictwo w podziale na kraje

- Najwięcej uczestniczek i uczestników pochodziło z Polski, Niemiec i Ukrainy
- Pozostałe kraje osób uczestniczących w projektach
- Brak uczestniczek i uczestników z tych krajów

Organizacje partnerskie i szkoły

Krzyżowskie organizacje współpracowały z ponad **230** szkołami i **150** organizacjami z ponad **35** krajów.

Cel działań w Krzyżowej – umożliwianie spotkań i krzewienie porozumienia.

MIĘDZYNARODOWE DZIAŁANIA EDUKACYJNE NA RZECZ DEMOKRACJI I POROZUMIENIA

Krzyżowa jest dziś prężnie działającym miejscem międzynarodowych działań edukacyjnych opartych na przekonaniu, że demokracja rodzi się tam, gdzie ludzie się spotykają, słuchają siebie nawzajem i podejmują wspólne działania. Edukacja rozumiana jest tu w ujęciu praktycznym i włączającym: jako proces, który rozwija empatię, umożliwia zmianę perspektywy i zachęca do współtworzenia otwartego społeczeństwa.

W rozmowie z ekspertkami i ekspertami okazuje się, że nie chodzi o klasyczne formaty nauczania. Za to istotne jest tworzenie przestrzeni do spotkań, autorefleksji i partycypacji. Edukacja ma przygotować młodych ludzi do aktywnej reakcji na wyzwania naszych czasów.

Projekt „Uprooted” pokazuje, jak głęboko może oddziaływać edukacja historyczna. Młodzież poznaje losy dzieci porwanych w czasach II wojny światowej.

Te osobiste wyznania są sposobem na opowiedzenie o tragicznej historii.

O tym, jak prowadzić działania edukacyjne w sposób włączający, czyli niezależnie od pochodzenia, umiejętności czy statusu społecznego, opowiada ekspertka Elżbieta Kosek w rozmowie o partycypacji i równości szans.

Projekty takie jak „Music for Future” łączą muzyczną ekspresję z zaangażowaniem społecznym. Harmonię muzyki tworzonej przez młodych pochodzących z różnych krajów można odnieść do budowania wspólnej przyszłości w Europie.

Także ogród w Krzyżowej jest miejscem nauki. W trakcie zajęć młodzi ludzie poznają w praktyce ekologię i uczą się odpowiedzialności za naturę.

Dlaczego mimo wszystko mamy nadzieję?

Co porusza młodych ludzi – i jak możemy wzmacniać ich zaangażowanie na rzecz demokracji i spójności społecznej?

Wojna, kryzys klimatyczny, populizm i polaryzacja – a pośrodku młode pokolenie, które mimo wszystko nie przestaje dążyć do spójnego społeczeństwa. W poniższej rozmowie czworo ekspertek i ekspertów z zakresu edukacji i nauki dyskutuje o tym, co porusza młodych ludzi i z jakimi wyzwaniami mierzy się politycznie zaangażowane pokolenie w spolaryzowanym świecie. Rozmawiają o tym, jak sensownie towarzyszyć młodym ludziom oraz jakich przestrzeni potrzeba, by dyskurs demokratyczny, partycypacja i zaufanie mogły się rozwijać w epoce mediów społecznościowych.

Ole Jantschek: Anno, Karolino, Kerimie, porozmawiamy o tym, w jaki sposób – jako przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, edukacji obywatelskiej i międzynarodowej wymiany młodzieży – możemy podejmować wielkie wyzwania, z jakimi mierzą się obecnie nasze demokracje? Jakie nastroje dostrzegacie u młodych ludzi, z którymi pracujecie? Jakie pytania, nadzieje i potrzeby przynoszą ze sobą?

Anna Kudarewska: W Krzyżowej przygotowujemy obecnie konferencję o znaczeniu międzynarodowych spotkań młodzieży dla demokracji, która odbędzie się w 2026 roku. W związku z tym przeprowadzamy ankietę wśród młodzieży uczestniczącej w naszych projektach edukacyjnych. Pierwsze odpowiedzi pokazują wyraźną tendencję, widoczną także w wynikach innych badań:

Mimo narastających kryzysów wielu młodych ludzi z nadzieją patrzy w przyszłość. To dla naszej codziennej pracy jest bardzo budujące. Pokazuje, że młodzi wciąż wierzą w możliwość zmiany i chcą aktywnie współtworzyć społeczeństwo.

Rzeczywiście, często są bardziej optymistyczni niż my sami, edukatorzy i edukatorki. W naszych projektach widzimy też, że młodzież ma silne poczucie odpowiedzialności połączone z chęcią działania na rzecz spraw, w które wierzy. Jednocześnie ma wrażenie, że politycy ani nie reprezentują jej wystarczająco, ani nie traktują poważnie. Zaufanie młodych do partii i instytucji politycznych spada. Obserwujemy również większą świadomość zdrowia psychicznego i dobrostanu niż u starszych pokoleń. Choć nie zawsze wiedzą, jak dobrze o sobie zadbać, rozumieją wagę tego tematu.

Dlatego w Krzyżowej tworzymy programy wzmacniające rezyliencję. Wspieramy młodych w wypracowywaniu strategii i narzędzi pomagających lepiej radzić sobie wyzwaniami współczesności.

Kerim Somun: Widzę, że wielu młodych ludzi czuje się niepewnie. Boją się osądów i dlatego wahają się, czy wyrażać swoje zdanie – także z powodu rosnącej polaryzacji. Zamiast jednak wykluczać młodych z powodu ich przekonań, musimy tworzyć przestrzenie, gdzie mogą mówić otwarcie i bez lęku przed osądem. Wśród uczestników warsztatów, które prowadzę, są osoby o skrajnych poglądach. Ostatnio jedna z nich podziękowała mi za wysłuchanie jej oraz znalezienie podstawy do szczerzej rozmowy.

Właśnie dlatego tak ważne jest, by nie unikać trudnych rozmów. Uczucie się, na czym polega demokracja, odbywa się wówczas, gdy włączeni są wszyscy – nawet jeśli bywa to niewygodne.

Zauważam też, że wielu młodych ma silną świadomość globalnych procesów politycznych, ale często niewiele wie o tym, co dzieje się w ich najbliższym otoczeniu. Musimy pomagać im na nowo budować więź z lokalnym środowiskiem i zachęcać do zaangażowania na poziomie lokalnym. Czasem wystarczy odrobina zachęty, by zapoczątkować aktywność obywatelską.

Ole Jantschek: Młodzi są optymistami jeśli chodzi o własną przyszłość i gotowi do działania. Jednocześnie mają realistyczne, a nawet sceptyczne nastawienie wobec możliwości politycznego uczestnictwa i zmian społecznych. Wasze wnioski pokrywają się

z aktualnymi badaniami opinii młodzieży. Mamy do czynienia z wieloma nakładającymi się kryzysami i globalnymi zjawiskami. Jak wpisują się wasze doświadczenia z pracy z młodzieżą i badań nad młodzieżą w szerszy obraz społecznych i politycznych przemian?

Karolina Wigura: Myślę, że właśnie teraz obserwujemy rozpad wspólnych narracji historycznych, a nawet samej prawdy. Nasz obraz świata i sposób, w jaki młodzi się z nim mierzą, zmienia się radykalnie. To, co po 1945 roku kształtowało europejski porządek demokratyczny – mianowicie strach wynikający z przeszłości i płynących z niej lekcji – w dużej mierze utraciło swoją siłę, zwłaszcza wskutek rozwoju mediów społecznościowych i fragmentaryzacji informacji. W tym nowym kontekście osobiste relacje i mentoring zyskują na znaczeniu. Wasze doświadczenia, Anno i Kerimie, doskonale to pokazują. Młodzi ludzie potrzebują bezpośrednich spotkań – takich, jakie rodzą się w miejscach pokroju Krzyżowej. Te przestrzenie umożliwiają odbudowę zaufania, rozwijanie krytycznego myślenia i wzmacnianie wartości demokratycznych.

Demokracja opiera się na głęboko zakorzenionym osobistym i emocjonalnym zaangażowaniu, a praca z młodzieżą, która pielęgnuje te nawyki, jest jednym z najskuteczniejszych narzędzi odpowiedzi na szerszy kryzys demokracji.

Ole Jantschek: Pojęcie prawdy odgrywa ważną rolę w duchowym dziedzictwie i w rozmowach, które towarzyszyły powstawaniu Fundacji „Krzyżowa”. „Życie w prawdzie” oznaczało dla ludzi opozycji i ruchu oporu zachowanie zdolności demaskowania kłamstwa i nazywania nieprawości po imieniu oraz pozostawanie wiernym tej postawie nawet w najciemniejszych czasach. Dziś widzimy, że dezinformacja i kłamstwa narastają i stają się narzędziem osłabiania demokracji i podważania praw człowieka. I tu pojawia się sprzeczność w pracy edukatora: z jednej strony należy takie zjawiska jasno nazywać, a z drugiej – jak sami mówiliście – tworzyć przestrzenie, w których można otwarcie rozmawiać o różnych perspektywach. Jak udaje wam się to zrównoważyć w swojej pracy?

Anna Kudarewska: Nauczyliśmy się, że nie chodzi o przedstawianie jedynej wersji prawdy, lecz o postawę otwartości, ciekawości i szacunku wobec różnicy zdań. Tę pozorną sprzeczność można rozwiązać, po-

kazując wzorce postępowania i nie oferując gotowych odpowiedzi. Pokazujemy, jak radzić sobie z niepewnością, jak zadawać pytania i naprawdę słuchać. Naszym zadaniem jest wzmacniać młodych ludzi w umiejętności życia w złożoności i zachęcać ich, by zadawali coraz lepsze pytania.

Kerim Somun: Jestem przekonany, że język, jakim posługujemy się my, edukatorzy i edukatorki, ma tu kluczowe znaczenie. Zwroty takie jak „walczyć o pokój” są podyktowane dobrymi intencjami, ale są niezrozumiałe. Co właściwie znaczy „walczyć o pokój”? Młodzi ludzie coraz rzadziej sięgają po uporządkowaną, naukowo zweryfikowaną wiedzę. Zamiast tego otaczają ich fragmentaryczne, emocjonalne i często niewiarygodne informacje. Dlatego nie powinniśmy ich pouczać ani przekazywać im rzekomo absolutnej prawdy.

Znacznie ważniejsze jest to, by znaleźć język, który informuje, ale jednocześnie budzi zaufanie.

Karolina Wigura: Z perspektywy uczestniczki mogę dodać coś o znaczeniu tych przestrzeni do spotkania i wspólnego poszukiwania prawdy. Kilka lat temu brałam udział w międzynarodowym programie stypendialnym. Spotkaliśmy się w pewnym miejscu w Bawarii – cały dzień trwały prezentacje i dyskusje. Nagle zauważyliśmy, że przy sąsiednim stole siedzą dwie płaczące osoby. Gdy zapytaliśmy, dlaczego płaczą, odpowiedziały, że właśnie uświadomiły sobie, iż wszyscy przy tym stole pochodzą z różnych krajów byłej Jugosławii. W ciągu dnia rozmawiali ze sobą, pożyczali sobie szminki, śmiali się, aż odkryli: nasi rodzice walczyli kiedyś przeciwko sobie na wojnie. Ten moment bardzo mnie poruszył. Pokazał mi, jak potężna może być siła takich spotkań – i jak wcześniej rozumiałam wojnę w Jugosławii

Ole Jantschek: To piękny przykład. Międzynarodowe spotkania tworzą przestrzeń do wspólnotowych doświadczeń i nauki ponad podziałami – w tym tkwi ich moc, w tym tkwi czar działań edukacyjnych i spotkań w Krzyżowej. Jednocześnie widzimy, jak dezinformacja, nienawiść i polaryzacja są coraz częściej wykorzystywane jako strategia polityczna. Jak możemy sobie z tym radzić w edukacji?

Karolina Wigura: Poprzez zapraszanie drugiego człowieka do poważnej rozmowy, w której podaje

W czerwcu 2025 roku stowarzyszenie Kreisau-Initiative zorganizowało konferencję jubileuszową z okazji 20-lecia projektu „MICC”. Ponad 150 przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego, polityki, organizacji pozarządowych oraz absolwentów MICC dyskutowało, jak wzmocnić edukację o prawach człowieka.

Ole Jantschek – dyrektor sieci Evangelische Akademien in Deutschland oraz Evangelische Trägergruppe für gesellschaftspolitische Jugendbildung. Absolwent stosunków międzynarodowych i studiów wschodnioeuropejskich. Jego specjalizacje to demokracja, edukacja medialno-obywatelska i obywatelstwo europejskie. W latach 2009-2020 przewodniczący zarządu Stowarzyszenia Kreisau-Initiative. Obecnie przewodniczący Rady Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego.

Anna Kudarewska – absolwentka zarządzania przedsiębiorstwem na Uniwersytecie Morskim w Gdyni oraz Global Development Management na brytyjskim Open University. Ukończyła też liczne kursy z zakresu edukacji pozaformalnej, ze szczególnym uwzględnieniem antydyskryminacji i międzykulturowości. Od 2017 roku pracuje w Krzyżowej – najpierw jako koordynatorka projektów, dziś jako dyrektorka Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego.

W projekcie „Girls” realizowanym przez Kreisau-Initiative uczestniczki uczą się empatii, pewności siebie, umiejętności stawiania w obronie siebie i innych oraz wyznaczania granic.

się w wątpliwość tezy i prowokuje do myślenia. Ale, jak słusznie powiedziałaś, Ole, istnieją potężne siły – zwłaszcza w internecie – które bardzo skutecznie przyciągają młodych ludzi. Grupom narodowym, populistycznym czy ekstremistycznym udaje się przyciągać młodych ludzi, którzy są samotni czy zagubieni. Dają im (złudne) poczucie zrozumienia i zauważenia. Te środowiska oferują akceptację bez osądu, co czyni je bardzo skutecznymi. Dlatego musimy się zastanowić, jak w cyfrowej przestrzeni działać na rzecz edukacji demokratycznej w sposób skuteczny i atrakcyjny dla młodych.

Ole Jantschek: Jak mogłoby to wyglądać w praktyce? W naszej rozmowie mówiliśmy już o znaczeniu osobistych spotkań, czasu i wsparciu przez edukatorki i edukatorów. Jak zatem może wyglądać przestrzeń edukacyjna w świecie cyfrowym?

Karolina Wigura: To bardzo trudne pytanie. Nie jestem pewna, czy atmosferę, jaką tworzymy podczas spotkań na żywo, da się w ogóle przenieść do świata cyfrowego. Grupy ekstremistyczne łączą ludzi poprzez teorie spiskowe, które wywołują silne emocjonalne reakcje. Bez takich bodźców trudno osiągnąć podobny poziom zaangażowania. Wyzwanie polega więc na tym, jak stworzyć emocjonalnie przyciągające miejsca, nie sięgając po manipulację. Nie ma tu prostych odpowiedzi. Nadzieję daje mi to, że w krajach, które doświadczyły rządów populistycznych, powstały silne oddolne sieci wsparcia. To możliwe – ale wymaga czasu, kreatywności i zaangażowania.

Ole Jantschek: W zawodowym otoczeniu coraz częściej spotykam się z pytaniem: Dlaczego robimy tyle „dobrych rzeczy”, a mimo to obserwujemy w społeczeństwie negatywne zjawiska, o których właśnie mówiliśmy? Oczywiście, edukacja obywatelska to

tylko część większej całości – także media, uniwersytety i inne instytucje ponoszą odpowiedzialność. A jednak musimy sobie to pytanie stawiać. Chciałbym dodać jeszcze jedną myśl: uważam, że naszą rolą nie jest jedynie bronienie demokracji taką, jaką jest teraz. Naszym zadaniem jest również pytać, gdzie tkwią jej słabości.

Chodzi o krytyczne myślenie i rozwijanie zdolności do krytyki – o pokazywanie znaczenia praworządności i instytucji demokratycznych, ale przy tym bycie otwartym na dalszą demokratyzację demokracji. Właśnie taką przestrzeń powinniśmy tworzyć w edukacji, zadając pytanie: Jak możemy zbudować coś lepszego?

Karolina Wigura: To, co powiedziałaś, jest naprawdę ważne. Zbyt często zakładamy, że demokracja to statyczny system, który z definicji działa dobrze. A przecież demokracja przybierała w historii różne formy i to naturalne, że się rozwija. Nie możemy pozwolić, by wrogowie demokracji zawłaszczali język reform. Może i twierdzą, że chcą ulepszyć demokrację, ale w rzeczywistości dążą do jej zniszczenia. My natomiast musimy mieć odwagę powiedzieć, że sposoby, którymi przez dziesięciolecia broniliśmy demokrację i walczyliśmy z izolacją społeczną, już nie wystarczają. Potrzebujemy nowych pomysłów i reform – i musimy podejść do tego zadania z kreatywnością i powagą.

Ole Jantschek: Co daje wam siłę i motywację, by nadal działać – zwłaszcza wobec wyzwań społecznych, z jakimi dziś się mierzymy?

Karolina Wigura: Europa nosi w sobie wiele dopełniających się doświadczeń kryzysów. Jeśli wejdziemy w dialog o tych bolesnych wojennych i kryzysowych przeżyciach, będziemy słuchać się nawzajem i wymieniać myślami, to możemy zyskać wzajemne zrozumienie i cenne lekcje na przyszłość. To daje mi ogromną nadzieję.

Anna Kudarewska: Młodzi ludzie często mówią nam, że demokracji na co dzień prawie nie doświadczają – ani w domu, ani w szkole. Dlatego tak ważne jest, by pokazać im, jak można ją realnie współtworzyć w praktyce. Wykorzystujemy metody takie jak głęboka demokracja, by stworzyć przestrzeń, w którym młodzi ludzie czują się bezpiecznie. Tam

mogą badać trudne tematy, a nawet konflikty – i zrozumieć, że konflikty są częścią demokracji. Tego właśnie musimy ich nauczyć. A kiedy tego doświadczą, to będą mogli szerzyć tę wiedzę w swoim otoczeniu. To daje mi nadzieję.

Kerim Somun: Ja również jestem optymistą. Patrząc wstecz na to, co wydarzyło się od 1945 roku, jestem głęboko przekonany, że doświadczyliśmy więcej postępów niż regresu. W relacjach polsko-niemieckich, francusko-niemieckich i wielu innych europejskich dokonano ogromnych kroków naprzód. Wierzę, że młodsze pokolenia czerpią z tego ducha i mogą być ważnymi wzorcami do naśladowania. Pokazują, jak budować bardziej pokojowy, sprawiedliwy i empatyczny świat.

Ole Jantschek: Bardzo dziękuję wszystkim za rozmowę!

Kerim Somun – kierownik Działu Historii Współczesnej i Praw Człowieka w Kreisau-Initiative i menadżer projektu „Model International Criminal Court” (MICC). Absolwent administracji publicznej na Uniwersytecie w Sarajewie oraz zarządzania projektami w European Business School w Amsterdamzie. W swojej pracy skupia się na prawach człowieka, edukacji dla pokoju, sprawiedliwości transformacyjnej i partycypacji młodzieży.

Dr hab. Karolina Wigura – historyczka idei, socjolożka i dziennikarka. Członkini zarządu Fundacji Kultura Liberalna w Warszawie oraz Senior Fellow w Centrum Liberale Moderne w Berlinie. Adiunktka na Wydziale Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmuje się filozofią polityki XX wieku, emocjami w polityce, a także socjologią i etyką pamięci – w szczególności sprawiedliwością okresu przejściowego, winą i pojednaniem w polityce.

„Daje głos tym, których nikt nie słuchał”

Osobiste spojrzenie na projekt „Uprooted”

Podczas II wojny światowej naziści porwali tysiące dzieci z krajów Europy Środkowej i Wschodniej, aby wywieźć je do Niemiec i tam siłą zgermanizować. Program edukacyjny „Uprooted” realizowany przez Kreisau-Initiative przywraca pamięć o losach tych dzieci. Menadżer projektu René Wennmacher opowiada, na czym polega jego wyjątkowość – i co osobiście najbardziej go porusza w historiach zrabowanych dzieci.

Już w młodości, ucząc się w Anita-Lichtenstein-Gesamtschule w Geilenkirchen poczułem, że pielęgnowanie pamięci o ofiarach nazizmu jest dla mnie ważne. Patronką mojej szkoły jest Anita Lichtenstein, żydowska dziewczynka urodzona w 1933 roku w moim rodzinnym mieście, która została w 1942 roku w wieku dziewięciu lat zamordowana przez Niemców w obozie zagłady Majdanek. Nie pasowała do rasi-stowskiego i ideologicznego obrazu narodowo-socjalistycznej „wspólnoty narodowej”.

Podczas gdy w Rzeszy Niemieckiej tysiące dzieci różnych grup społecznych były systematycznie prześladowane i mordowane, naziści porywali jednocześnie tysiące dzieci z Europy Środkowo-Wschodniej, by umieszczać je w niemieckich rodzinach i instytucjach w celu germanizacji. W wielu przypadkach biologiczni rodzice byli deportowani do obozów lub mordowani.

Dzieci traciły więc nie tylko rodziny, lecz także tożsamość.

Ten brutalny system obejmował nie tylko Polskę, Czechy i Ukrainę, lecz także inne terytoria okupowane przez Niemców.

W projekcie „Uprooted - (Hi)Stories of Stolen Children during World War II” zajmujemy się tym tematem i losami poszczególnych zrabowanych dzieci. To jednak znacznie więcej niż tylko projekt edukacyjny.

Daje głos tym, których nikt nie słuchał, i przypomina o zbrodniach, które po wojnie były ignorowane lub zapomniane.

Projekt został zainicjowany w 2021 roku w ramach programu Bildungsagenda NS-Unrecht. Od samego początku uczestniczą w nim liczne instytucje naukowe, placówki edukacyjne, miejsca pamięci i muzea. Międzynarodowa współpraca z partnerami – Post Bellum (Czechy), Tolerspace (Ukraina) i Fundacją „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego (Polska) – opiera się na różnorodności i wymianie myśli.

Głównym elementem projektu jest zbieranie relacji świadków historii – głosów, których przez dziesięciolecia nikt nie słyszał, a dziś, dzięki pracy naukowców i dziennikarzy, tworzą złożony obraz rabunku dzieci w czasach nazizmu. Ponadto powstały wielojęzyczne interaktywne materiały dydaktyczne, a także strona internetowa i wystawa, dzięki czemu historia „zrabowanych dzieci” stała się bardziej widoczna.

W 2024 roku organizacja Świat Rozpędu (Polska) dołączyła do projektu. Od września 2023 roku jako specjalista do spraw zarządzania projektami w Kreisau-Initiative mam zaszczyt prowadzić w całej Europie spotkania młodzieży i szkolenia w ramach „Uprooted”. Dzięki nim młodzież i dorośli mogą poznawać biografie porwanych dzieci i aktywnie współtworzyć współczesną kulturę pamięci. Osoby uczestniczące analizują również „Konwencję o prawach dziecka” i współczesne przypadki ich naruszenia.

Spotkanie w marcu 2024 roku uświadomiło mi – i pozostałym uczestniczącym w nim osobom – bolesną aktualność naszego projektu:

Na górze: Podczas szkolenia w Salonikach we wrześniu 2024 roku edukatorki i edukatorzy rekonstruowali przypadki rabunku dzieci z Europy Środkowej i Wschodniej podczas II wojny światowej.

Po lewej: Osoby uczestniczące zajmowały się również materiałami dydaktycznymi opracowanymi w ramach projektu „Uprooted”.

Podczas gdy młodzież rozmawiała o losach porwanych dzieci, rosyjski atak raketowy i dronowy uderzył w miasto Zaporozże, z którego pochodziło kilkoro ukraińskich uczestników. Ich domy zostały uszkodzone, panowała niepewność – to wstrząsające przypomnienie, że dezinformacja, propaganda, zbrodnicze ideologie i przemoc nie należą do przeszłości.

W 2024 roku projekt został rozszerzony i teraz pod nazwą „Uprooted – (Hi)Stories of Stolen Children during World War II and Beyond”, obok losów dzieci zrabowanych przez Rzeszę Niemiecką przedstawia również losy dzieci odebranych rodzinom przez władze państwowe w innych wydarzeniach XX wieku.

Tutaj należy zaznaczyć, że w tym nowym elemencie projektu nie chodzi o to, aby porównywać czy relatywizować niemieckie zbrodnie. Naszym zamiarem było ukazanie historii jako ciągłego procesu, który trwa i oddziałuje na teraźniejszość oraz przyszłość. Historia stanowi przestrożę, źródło tożsamości i fundament politycznych oraz społecznych decyzji. Sięgająca swymi początkami czasów II wojny światowej wojna domowa w Grecji (1946-1949), była jednym z pierwszych zbrojnych konfliktów zimnej wojny, która to z kolei trwała aż do 1991 roku. To wyraźnie pokazuje, że ideologie reżimów autorytarnych pozostawiły swoje ślady.

Dawne konflikty kształtują pamięć zbiorową i wpływają na sposób, w jaki państwa dziś się pozycjonują na scenie politycznej oraz w jaki społeczeństwa i jednostki pielęgnują pamięć historyczną.

W roku 2025 naszym celem staje się utrwalenie pamięci o zrabowanych i zaginionych dzieciach. Dzięki nowej międzynarodowej współpracy chcemy przywrócić się także losom dzieci ze Słowenii, Rumunii i Białorusi w czasie II wojny światowej – i tym samym oddać głos osobom, których historie do dziś pozostają mało znane.

René Wennmacher – młodszy specjalista do spraw zarządzania projektami w Dziale Historii Współczesnej i Praw Człowieka w stowarzyszeniu Kreisau-Initiative. Absolwent filologii polskiej i historii na Universität Potsdam oraz na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Specjalizuje się w relacjach polsko-niemieckich i rozrachunku z historią narodowego socjalizmu. W Kreisau-Initiative pracuje przy wielu projektach, m.in. „Uprooted”, „Entangled History” i „Model International Criminal Court (MICC)”. Odbił staż naukowy w Miejscu Pamięci KL Flossenbürg (KZ-Gedenkstätte Flossenbürg).

Dla każdego jest miejsce

Kształtowanie społeczeństwa inkluzywnego

Inkluzja oznacza, że każdy człowiek powinien mieć równe prawo uczestniczenia w życiu społecznym – niezależnie od płci, wieku, orientacji seksualnej czy poziomu niepełnosprawności. Jednak pewne grupy społeczne wciąż napotykają bariery, które utrudniają lub uniemożliwiają im pełne uczestnictwo w życiu wspólnoty. O tym, jak tworzyć społeczeństwo bardziej inkluzyjne i jakie przeszkody trzeba jeszcze pokonać, opowiada Elżbieta Kosek, kierowniczka działu inkluzji w Kreisau-Initiative.

Denise Stell: Jak powinno wyglądać społeczeństwo inkluzyjne i jakich działań wymaga jego budowanie?

Elżbieta Kosek: Uważam, że społeczeństwo włączające to utopia – ale utopia, do której warto dążyć. Problemem nie są ludzie, lecz tworzone przez nas warunki ramowe życia społecznego. Im częściej patrzymy na bariery z perspektywy różnych grup, tym lepiej rozumiemy, że każdemu z nas żyje się lepiej, kiedy te bariery znikają. Widać to na przykład wtedy, gdy ojciec pcha wózek dziecięcy po dużym mieście, takim jak Berlin, i nagle doświadcza, co to znaczy, gdy winda nie działa.

Potrzebujemy dialogu z tymi, których zbyt rzadko pytamy, jakie mają potrzeby i gdzie napotykają trudności w codziennym życiu.

Potrzebna jest też gotowość do zmian i do tego, by czasem na ich rzecz zrezygnować z własnej wygody.

Do tego dochodzą zasoby, środki finansowe i pomysły, by przekształcać społeczeństwo. Na poziomach strukturalnym i politycznym wciąż dzieje się zbyt mało – niezależnie od tego, czy mówimy o osobach z niepełnosprawnościami, o osobach o migranckich korzeniach, o rodzicach, czy o prawach kobiet. W naszej pracy widzimy, że programy edukacyjne i finansujące, takie jak Erasmus+, coraz częściej nadają wysokie znaczenie inkluzji.

To świetnie, bo edukacja jest ważnym czynnikiem przemiany społecznej. Gdy znaczące programy udzielające dotacji traktują inkluzję jako wartość nadrzędną, zaczyna się ruch w społeczeństwie i pojawia się motywacja do doksztalcania się.

Często jako społeczeństwo czegoś nie robimy, bo nie chcemy się ze sobą konfrontować i mamy pewne

obawy. Ale jeśli stworzymy przestrzenie do spotkań, dodamy ludziom odwagi i wzajemnej inspiracji, to możliwe staje się naprawdę wiele.

Denise Stell: Na ile inkluzję należy postrzegać w wymiarze międzynarodowym?

Elżbieta Kosek: Ten temat jest z natury międzynarodowy. Inkluzja ma swoje korzenie w ruchu na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami w USA. Dziś dyskutuje się o niej na całym świecie – w odniesieniu do edukacji, rynku pracy i uczestnictwa społecznego. Ważne dokumenty, takie jak Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, Agenda 2030 czy Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, wspierają globalne działania na rzecz inkluzji. Sposób, w jaki się do niej dąży, zależy jednak od warunków społecznych i zasobów danego kraju. Tam, gdzie społeczeństwo jest w miarę stabilne i bezpieczne, można szerzej dyskutować o wielu aspektach. Ale tam, gdzie brakuje podstaw – gdzie zagrożone są prawa człowieka, ludzie nie wiedzą, jak nakarmić swoje dzieci, a kryzysy dominują codzienność – debaty wyglądają zupełnie inaczej.

Naszym pragnieniem jest, by wszyscy ludzie byli włączani w życie wspólnoty.

Właściwie jako ludzkość zawsze powinniśmy byli mieć taki cel – żyć razem jako jedna wspólnota ludzi. Zamiast tego zaczęliśmy się separować. W Europie szkoły specjalne, oddzielne wydarzenia i przestrzenie dla różnych grup wciąż są normą. Rzadko zdarza się, by dzieci już w przedszkolu dorastały razem, bez wartościowania, ze wszystkimi grupami społecznymi, ucząc się od początku kultury współistnienia. Dlatego nie sądzę, by na to pytanie istniała jedna prawdziwa odpowiedź. Żyjemy w bardzo różnorod-

Uczestnicy „Międzynarodowego Festywalu Tańca” organizowanego przez Stowarzyszenie Kreisau-Initiative.

nej światowej społeczności. Nasze zachodnie podejście do inkluzji nie jest powszechnie obowiązujące. W innych społeczeństwach mogą istnieć odmienne modele, których nie znamy lub nie rozumiemy, i w których idea inkluzji jest głęboko zakorzeniona w codziennych praktykach, bez potrzeby tworzenia formalnych przepisów.

Denise Stell: Czy są kraje, które mogą służyć jako przykład dobrze funkcjonującej inkluzji?

Projekty realizowane w Krzyżowej to czysta radość.

Elżbieta Kosek: Mam wrażenie, że kraje skandynawskie są tu pozytywnym przykładem – prawie brak szkół specjalnych, nacisk na indywidualne podejście i silne programy na rynku pracy to tylko niektóre z ich atutów. Także Włochy odegrały pionierską rolę zwłaszcza w obszarze edukacji, ponieważ zlikwidowały szkoły specjalne w latach siedemdziesiątych. Odnoszę wrażenie, że w tych krajach osoby z niepełnosprawnościami są znacznie bardziej czytliwym członkami codziennego życia społecznego. Poza ogólnokrajowymi warunkami warto wspomnieć o wspaniałych przykładach instytucji, takich jak nasza organizacja partnerska Ostoja z Wrocławia, które wspierają integrację osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy. Nasz grecki partner Cool Crips promuje ideę samodzielnego życia. Z kolei organizacja Perpato zdołała przekształcić centrum jednego z miast w północnej Grecji w dostępną przestrzeń, gdzie osoby na wózkach mogą uczestniczyć na równych prawach w życiu publicznym.

Denise Stell: Jakie osobiste doświadczenia ukształtowały twój sposób patrzenia na inkluzję?

Elżbieta Kosek: Niedawno koleżanka zapytała mnie: „Elli, jak to się stało, że zajęłaś się inkluzją?”. Przypomniałam sobie czasy, gdy w 2007 roku organizowałam w Krzyżowej wymiany szkolne – głównie dla licealistów, często z bardziej uprzywilejowanych środowisk. I ciągle czułam: brakuje tu kogoś, to nie jest całość, to tylko fragment społeczeństwa.

Kiedy organizowałam letnie warsztaty artystyczne w Krzyżowej, postawiłam na otwarty nabór i dzięki temu pojawiły się na nich bardzo różnorodne grupy młodych ludzi. Zobaczyłam wtedy, jak potężnym motorem społecznym może być taka różnorodność. Wszyscy uczą się od siebie nawzajem. W grupach jest ta ludzka różnorodność, a podziały zaczynają się zacierać.

W naszej pracy coraz częściej zajmujemy się też tematem traumy, który zyskał na znaczeniu w wyniku pandemii, wojen oraz społecznych i ekologicznych zmian. Dochodzą do tego zagadnienia zdrowia psychicznego, uchodźstwa i wysiedlenia. Nazywamy to włączeniem, ale w rzeczywistości osoby uczestniczące w naszych projektach to przekrój całego społeczeństwa.

Elżbieta Kosek – kierowniczka Działu Inkluzji w stowarzyszeniu Kreisau-Initiative. Od 2013 roku prowadzi liczne spotkania młodzieży oraz szkolenia dla edukatorek i edukatorów, m.in. „Budujemy mosty”, „Międzynarodowy Włączający Festiwal Tańca” i „Was stärkt uns?”. Od 2014 roku zastępczyni dyrektora Kreisau-Initiative. W latach 2007-2012 edukatorka w Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego. Dzięki wieloletniemu doświadczeniu w pracy przy projektach inkluzyjnych doradza innym organizacjom w tym zakresie.

Tydzień wspólnego muzykowania sprawił, że młodzi artyści i artystki stali się prawdziwą wspólnotą.

Gra o przyszłość

„Music for Future” – orkiestra jako odpowiedź na wojnę

Gdy w lutym 2022 roku na Kijów spadły pierwsze rakiety, dla wielu ludzi w Europie świat przestał być taki jak dotychczas. W Krzyżowej, która w ciągu kilku dni została przekształcona w tymczasowe schronienie dla kobiet i dzieci uciekających z Ukrainy, narodził się pomysł niezwykłego projektu: młodzi muzycy i muzyczki mieli wspólnie stworzyć orkiestrę – jako znak sprzeciwu wobec wojny, apel o porozumienie i dowód wiary we wspólną europejską przyszłość. Nazwa pojawiła się szybko: „Music for Future”.

Muzyka łączy – finałem warsztatów jest wspólny występ orkiestry „Music for Future”.

”

*Dziękuję, że mogłem się od was nauczyć,
jak zdobywać przyjaciół!
Wasze zaangażowanie i determinacja były
wyjątkowe.*

Mateusz Rusowicz, dyrygent

Od tego czasu co roku do Krzyżowej przyjeżdżają młodzi muzycy z Polski, Niemiec i Ukrainy. W 2025 roku dołączyli do nich rówieśnicy z Grecji. Łączy ich pasja do muzyki – i przekonanie, że spotkanie kultur jest silniejsze niż jakakolwiek granica.

Orkiestra jest zaangażowana w bieżące wydarzenia. W jej programie znajdują się nie tylko klasyczne dzieła, jak V symfonia Beethovena, lecz także utwory ukraińskich kompozytorów, które w cieniu rosyjskiej agresji niemal popadły w zapomnienie. Każdy koncert jest słyszalnym znakiem: kultura wciąż żyje.

Jednak „Music for Future” to coś więcej niż orkiestra. Codzienne rozgrzewki, warsztaty i wspólne posiłki tworzą bliskość, której inaczej by nie było. Młodzi doświadczają tu nie tylko muzycznej precyzji, ale także empatii i szacunku. Rodzą się przyjaźnie między ludźmi, którzy w innych okolicznościach nigdy by się nie spotkali.

Intensywną pracę podczas prób tak podsumował dyrygent Mateusz Rusowicz: „Dziękuję, że mogłem się od was nauczyć, jak zdobywać przyjaciół. Wasze zaangażowanie i determinacja były wyjątkowe”. Coroczne koncerty w Krzyżowej i we Wrocławiu są kulminacyjnym punktem projektu. Pokazują, jak przekaz polityczny i artystyczna doskonałość mogą się spotkać na jednej scenie: młodzi ludzie grają razem mimo wojny, podziałów i niepewności w Europie, czyniąc nadzieję słyszalną.

Przyszłość orkiestry zapowiada się obiecująco: planowane jest włączenie kolejnych krajów, rozwinięcie programu edukacyjnego i organizacja koncertów w Niemczech. Wszystko to jednak wymaga wsparcia. „Music for Future” nie jest luksusem, lecz żywym przykładem europejskiej pracy na rzecz demokracji – dźwiękowym dowodem na to, że porozumienie jest możliwe, jeśli tylko mamy odwagę się spotkać.

W ogrodzie dydaktycznym w Krzyżowej młodzież dba wspólnie o rośliny, lepiej się poznaje i uczy o naturze.

Zmiana perspektywy poprzez kontakt z naturą

Ogród ekologiczny w Krzyżowej

W malowniczo położonej Krzyżowej znajduje się ekologiczny ogród dydaktyczny, który zapewnia młodym ludziom praktyczny kontakt z przyrodą. W ramach tego projektu uczą się, jak powstaje żywność i jak ich decyzje wpływają na środowisko. Poznają również społeczne skutki zmian klimatycznych i uczą się o zrównoważonym rolnictwie. Ta zielona przestrzeń skłania do refleksji i zachęca młodych ludzi do brania odpowiedzialności za świat, w którym żyją.

Mała wieś Krzyżowa leży w dolinie. Z głównej drogi prowadzi do niej wąska aleja otoczona polami uprawnymi, na których często rosną buraki cukrowe i rzepak. Przed oczami rozciągają się Góry Sowie, zimą przykryte śniegiem, latem ciemną zielenią

lasów. Za plecami majestatycznie wznosi się Ślęża. Wrazenia jeszcze większej idylli doznaje się podczas podróży pociągiem, który wije się między wzgórzami, polami, małymi lasami i uroczymi wioskami, nim dotrze do Krzyżowej. Założycielki i założyciele Fundacji

„Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego w 1989 roku również poczuli ten intensywny kontakt z naturą. Świadczy o tym zapis w statucie fundacji, który określa rolnictwo ekologiczne jako część jej działalności. Z tej wizji przez lata wyrastały liczne inicjatywy, by stworzyć ogród, który służyłby nie tylko kuchni, lecz także działalności edukacyjnej. Na bazie tych inicjatyw w 2020 roku powstał wieloletni plan rozwoju ogrodu. Na polu za pałacem, gdzie przez lata rosła dzika roślinność, dziś znajduje się ekologiczny ogród dydaktyczny.

Jego wyjątkowość polega na tym, że jedynie infrastrukturę budują specjaliści, ale sadzenie i zbiory przejmują osoby uczestniczące w międzynarodowych wymianach oraz uczniowie i uczennice z okolicznych szkół.

Edukatorka Agnieszka Duduś z Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży tłumaczy ideę tego projektu edukacyjnego: „Najważniejszy jest bezpośredni kontakt z naturą. Szczególnie po pandemii wielu młodych ludzi zmaga się z lękiem i stresem, także w relacjach społecznych. Kontakt z przyrodą działa uspokajająco, wręcz terapeutycznie – pomaga odzyskać równowagę. Jednocześnie młodzież uczy się, jak powstaje żywność – od nasiona po owoc. Wkłada ręce w ziemię, pracuje w ogrodzie i w ten sposób rozwija głębsze zrozumienie natury, jej rytmu i zdrowego stylu życia. Te zajęcia w terenie stają się punktem wyjścia do rozważań nad globalnymi problemami żywieniowymi: jaki ślad węglowy zostawiamy, jedząc egzotyczne owoce, mięso czy ryby? Jak nasze wybory wpływają na planetę? Bezpośredni kontakt z naturą otwiera oczy na te zależności”.

We wrześniu 2024 roku długotrwałe, intensywne opady deszczu spowodowały rozległe zalania w Austrii, Czechach, Polsce, Rumunii i na Słowacji. Jednym z regionów dotkniętych żywiołem był Dolny Śląsk – ucierpiał także ogród w Krzyżowej. Przez trzy tygodnie rośliny stały pod wodą, część narzędzi została uszkodzona lub porwana przez nurt. Przez długi czas w ogrodzie nie można było prowadzić warsztatów. „Dziś wykorzystujemy to doświadczenie w pracy edukacyjnej” – mówi Agnieszka Duduś. „Zjawiska ekstremalne, jak susze czy powodzie, są bezpośrednim skutkiem zmian klimatycznych. Dzięki powodzi temat ten stał się dla uczestniczek i uczestników jeszcze bardziej namacalny – możemy pokazać, co takie zjawiska oznaczają dla natury, produkcji żyw-

ności i w konsekwencji dla człowieka. Najważniejsze jest jednak, by młodzież rozumiała, co może zrobić, by budować lepszą przyszłość i jak dostosować się do zachodzących zmian”.

Z ankiet przeprowadzonych wśród osób uczestniczących wynika, że najbardziej cenią sobie praktyczną pracę na świeżym powietrzu. Zajęcia w ogrodzie są przeciwieństwem teoretycznej nauki odbywającej się w klasie – tutaj można dotykać roślin, smakować i wąchać je, obserwować naturę i używać nowych narzędzi. To wszystko dostarcza młodym ludziom świeżych bodźców i wzmacnia poczucie własnej wartości. Natomiast nauczycielki i nauczyciele zauważają nowy podział ról – zmienia się dynamika grupy, a młodzież wydaje się bardziej odprężona.

Dziś ogród jest jednym z najbardziej lubianych miejsc w Krzyżowej. W altanie odbywają się seminaria, a wieczorami młodzież gra tam muzykę i grilluje. Spacer po Alei Dębowej niemal zawsze kończy się odwiedzinami w ogrodzie.

Najświeższe nasadzenia to ogród leśny i sad z dawnymi odmianami drzew owocowych, położone obok małego stawu, który dzięki ogrodowi znów stał się dostępny. Już nie możemy się doczekać, aż drzewa urosną – zaczną owocować i dawać orzeźwiający cień.

Dr Anna Poznańska – absolwentka studiów wschodnioeuropejskich w Pasawie i Ratzbonie w Niemczech. Posiada tytuł doktora z zakresu literatury porównawczej. W czasie studiów odbyła liczne pobyty naukowe w Polsce i Izraelu, a przez rok pracowała jako wolontariuszka w Fundacji „Krzyżowa”. Od 2016 roku mieszka i pracuje w Polsce. Od 2021 roku pełni funkcję dyrektorki ds. komunikacji i współpracy strategicznej w Fundacji.

Między Polską, Niemcami a Ukrainą

Rozmowa o wspólnej historii, europejskich wyzwaniach i roli Krzyżowej

Jak łączą się historia i teraźniejszość? Dlaczego Ukraina ma kluczowe znaczenie dla przyszłości Europy? W poruszającej rozmowie Viola von Cramon i Basil Kerski dzielą się swoimi wrażeniami z Ukrainy. Mówią o historycznej krótkowzroczności i wyjaśniają, dlaczego takie miejsca jak Krzyżowa są dziś ważniejsze niż kiedykolwiek. Każda osoba, która chce zrozumieć i kształtować wielkie wyzwania Europy, potrzebuje przestrzeni, w których historia, demokracja i odpowiedzialność nie są tylko hasłami, lecz pełną życia codziennością.

Anna Quirin: Niedawno była pani w Ukrainie. Jakie nastroje tam pani zastała? Jakie lęki i nadzieje były tam odczuwalne?

Viola von Cramon: Przede wszystkim – ważne jest, by pojechać tam osobiście i wyrobić sobie własne zdanie. W Ukrainie trwa okrutna wojna, która przynosi niewyobrażalne cierpienie – a mimo to nastroje na miejscu są często lepsze, niż można by sądzić po doniesieniach medialnych. Odporność tamtejszych ludzi jest niezwykła. Podczas nocnych ataków wszyscy uciekają do schronów – a dwie godziny później śniadanie stoi na stole. Państwowe i obywatelskie struktury działają jak doskonale zorganizowane mrowisko. I to mimo wojny: w miastach takich jak Kijów czy Charków przestrzeń publiczna jest zadbane, pociągi kursują punktualnie, dworce są czyste – silny kontrast wobec tego, co często widzimy w wielu regionach Niemiec.

Anna Quirin: A jakie pan wyniósł wrażenie ze swoich podróży do Ukrainy?

Basil Kerski: Kto raz był w Ukrainie, od razu czuje: To jest Europa. Ukraina to pluralistyczne społeczeństwo z funkcjonującym państwem prawa, aktywną walką z korupcją, zdecentralizowaną strukturą i sprawną administracją lokalną. Wszystko to stoi w rażącej sprzeczności z imperialnymi ambicjami Rosji. Najwyższy czas byśmy zrozumieli: Ukraina należy do naszej wspólnej europejskiej historii demokracji.

Viola von Cramon: Ludzie w Ukrainie się nie poddadzą. Wolą zginąć za swoją wolność, niż podporządkować się reżimowi terroru. Podczas mojej wizyty spotkałam się z organizacjami dokumentującymi zbrodnie wojenne. Ich praca ma nieocenioną

wartość. A jednak obecnie obcina im się fundusze – zarówno ze strony UE, jak i USA. To trudne do zrozumienia – i niebezpieczne. Musimy pojąć: walka Ukrainek i Ukraińców to także nasza walka. Jeśli Rosja osiągnie swoje cele, Ukraina nie będzie ostatnim krajem, który zostanie zniewolony, a jego ludność deportowana i torturowana.

Tu chodzi o nasze bezpieczeństwo, wartości i ład pokojowy. Europa musi się wreszcie obudzić.

Basil Kerski: Jednocześnie nie możemy zapominać, że ta wojna nie może trwać wiecznie. Niszczy społeczeństwo na wszystkich poziomach – ekologicznym, ekonomicznym i społecznym. Zostawia też głębokie rany psychiczne. W debacie politycznej wiele mówimy o dostawach broni, o sprzęcie, o obronie. Ale zbyt rzadko jest poruszane to, co ta wojna robi z ludźmi emocjonalnie i psychicznie.

Robert Żurek: Czego brakuje w debacie publicznej, jeśli chodzi o zrozumienie rosyjskiej wojny napastniczej?

Basil Kerski: Widać ogromne zainteresowanie historią, a zarazem rażący brak historycznego myślenia. Brakuje świadomości, że historia zawsze łączy się z teraźniejszością. Właśnie teraz – osiemdziesiąt lat po zakończeniu II wojny światowej – przemysłane upamiętnianie historii powinno obejmować również wizję przyszłości. Zamiast tego często analizuje się historyczne wydarzenia bez spojrzenia całościowego.

Aby jednak zrozumieć dynamikę teraźniejszości, trzeba patrzeć na nią w szerszym kontekście. Polska od lat ostrzega: ta historia się nie skończyła. Rosja

Z lotu ptaka roztacza się wyjątkowy widok na wystawę plenerową „Odwaga i pojednanie”.

WZMACNIANIE POLSKO-NIEMIECKIEGO SĄSIEDZTWA

Krzyżowa to kalejdoskop zarówno polsko-niemieckiej, jak i europejskiej historii. W latach 1942-1943 spotykali się tu członkowie Kręgu z Krzyżowej – grupy opozycyjnej, która snuła plany o demokratycznej Europie po II wojnie światowej. 12 listopada 1989 roku odbyła się tu Msza Pojednania – symboliczny początek nowych stosunków między Polską a Niemcami. Równoległe powstała inicjatywa obywatelska, która utorowała drogę do powstania miejsca spotkań w Krzyżowej.

Dziś w Krzyżowej mieszcza się przeniknięte duchem dialogu i porozumienia międzynarodowy ośrodek spotkań i miejsce pamięci. W niniejszej sekcji przybliżymy Państwu Krzyżową jako miejsce polsko-niemieckich relacji. Najpierw, w rozmowie między Viola von Cramon a Basilem Kerskim okaże się, że porozumienie jest nieustannym zadaniem – szczególnie

w czasach geopolitycznych napięć. Następnie przypomnimy Państwu sylwetkę Kazimierza Czaplińskiego, jednego z pionierów polsko-niemieckiego zbliżenia. W kolejnych artykułach pokażemy Krzyżową jako miejsce porozumienia – mianowicie poprzez lokalne projekty, wzmocnienie obszarów wiejskich i europejskie inicjatywy. Również współpraca pomiędzy szkołami dowodzi, że spotkania twarzą w twarz poszerzają horyzonty.

Nie bez znaczenia pozostaje także muzyka – symbol tego, co łączy: od ponad dziesięciu lat Międzynarodowy Festiwal Muzyki Kameralnej Krzyżowa-Music gromadzi artystów i artystki z różnych stron świata. Poprzez muzykę opowiadają o niezwykłym miejscu. Krzyżowej, która jest miejscem ożywionego sąsiedztwa – namacalnego, dynamicznego i europejskiego.

W Krzyżowej można doświadczyć wspólnego obcowania z historią oraz docenić wartość wzajemnego uczenia się od siebie.

nigdy nie była demokratycznym partnerem. Czas, byśmy to wreszcie zrozumieli.

Viola von Cramon: W latach dziewięćdziesiątych wielu Niemców wierzyło, że Rosja wraz z rozwojem gospodarczym automatycznie stanie się bardziej demokratyczna. Więcej dobrobytu, więcej partycypacji – taka była nadzieja. Wierzono w „efekt skapywania” demokracji. Ale to, co uważaliśmy za stabilne struktury, często było tylko fasadą. Kiedy okazało się, że prawdziwych reform nie będzie, pocieszano się myślą: jeśli nie demokracja, to przynajmniej modernizacja. Jeszcze jeden projekt gospodarczy, jeszcze jeden gazociąg – handel miał przynieść zmianę. To był jednak błąd. I właśnie przed tym ostrzegali Polacy – na długo przed 2014 rokiem. Mówili: uważajcie. Nie dajcie się zwieść. Nie traktujcie krajów Europy Środkowej i Wschodniej jedynie jako strefy buforowej. Być może kierował nimi nie tylko altruizm, lecz także własny interes, opierający się na fakcie, że wielokrotnie byli miażdżeni między mocarstwami. Ale mieli rację. Polska była wzorem do naśladowania, tylko my nie chcieliśmy tego widzieć. Gdy uzależnialiśmy się gospodar-

czo od gazociągu Nord Stream, wciąż wierzyliśmy, że Rosja nie ma imperialnych ambicji.

Anna Quirin: Czego Niemcy mogły lub powinny wcześniej nauczyć się z historii swoich wschodnioeuropejskich sąsiadów, zwłaszcza Polski?

Basil Kerski: Może przede wszystkim tego: historyczne wydarzenia nie kończą się wraz z pokoleniem, które je bezpośrednio przeżyło. Sam pochodzę z rodziny, która doświadczyła Holokaustu. W ostatnich latach, również dzięki mojej pracy w Polsce, gruntownie przemyślałem swoje rozumienie pojęcia pojednania. Przez długi czas sądziłem, że pojednanie to proces, który następuje po konflikcie – że dotyczy ono tylko pokolenia wojennego. Omawia się wydarzenia, przepracowuje traumę – i w końcu sprawę się zamyka. Ale to tak nie działa. Zbrodnie takie jak w Katyniu czy Buczy są jak trucizna, która sączy się przez pokolenia. Pojednanie między narodami, czyli krytyczne mierzenie się z historią z różnych perspektyw, to proces zachodzący przez wiele pokoleń. Pojednanie już nie oznacza dla mnie, że pogodziłem się z Polakiem czy Niemką.

Chodzi raczej o to, jak traktujemy wspólną historię. Jeśli nie zajmiemy się poważnie dawnymi krzywdami, zagrozimy pokojowi teraźniejszości. W tym sensie znaczenie miejsc takich jak Krzyżowa jest dziś większe niż kiedykolwiek.

Anna Quirin: Znalezienie wspólnego podejścia do historii – dlaczego to takie ważne dla naszej teraźniejszości?

Viola von Cramon: Chodzi o to, by umożliwić ludziom życie w demokracji i inspirowanie do tego innych. Czy to w szkole, stowarzyszeniu czy samorządzie – potrzebujemy osób, które niosą i przekazują wartości demokratyczne. I musimy myśleć bardziej po europejsku.

Ludwig Mehlhorn powiedział kiedyś, że Europę można naprawdę zrozumieć dopiero wtedy, gdy wie się, co porusza inne narody.

Ta wiedza zanika. Właśnie dlatego tak ważne jest, by młodzi ludzie odwiedzali takie miejsca jak Krzyżowa. Zamiast dalekich podróży czy weekendowych wypadów potrzebujemy przestrzeni do spotkań, w których demokracja staje się namacalna.

Robert Żurek: Dziękuję, że wracacie do Krzyżowej. Rzeczywiście wieloperspektywiczne, porównawcze spojrzenie na historię odgrywa kluczową rolę w naszej działalności edukacyjnej. Czego jeszcze oczekujecie od Krzyżowej w obecnych czasach?

Basil Kerski: Spojrzenie w przeszłość pokazuje, że w Polsce demokracja nie została po prostu „przywrócona”, lecz była życiem codziennym – tworzona przez nauczycielki, burmistrzów czy przedstawicieli Kościoła. Dziś często brakuje nam głębszego zastanowienia się nad tym, co demokracja oznacza dla naszego własnego życia. I tu właśnie Krzyżowa odgrywa szczególną rolę. Stawia podstawowe pytania: Gdzie jestem w swoim życiu? W jakich czasach żyję? Jaka odpowiedzialność z tego wynika? Jeśli system edukacji nie potrafi już dawać odpowiedzi na te pytania, to potrzebne są miejsca, które przejmą to zadanie.

Viola von Cramon: A poza tym Krzyżowa to po prostu wyjątkowe miejsce. Przyroda jest tu przepiękna, atmosfera sprzyja wyciszeniu. Człowiek odzyskuje spokój. Napięcie ustępuje, a wraz z nim zanika wiele

rzeczy blokujących nas w codziennym życiu: nadmiar bodźców, przeciążenie, polaryzacja.

Właśnie to sprawia, że takie miejsca są dziś tak cenne. Bo kiedy ludzie się odprężają, zaczynają słuchać. Stają się otwarci na nowe myśli.

Basil Kerski: Krzyżowa jest dla mnie miejscem, w którym zbiega się wiele wątków. I właśnie ze względu na swe liczne oblicza doskonale nadaje się do rozmyślenia nad wielkimi pytaniami naszych czasów: Czy jesteśmy gotowi wziąć odpowiedzialność? Czy mamy odwagę opowiadać się za porozumieniem i demokracją? Krzyżowa daje nam przestrzeń na takie rozważania i szukanie na nie odpowiedzi.

Anna Quirin: Dziękuję serdecznie za rozmowę!

Viola von Cramon – polityczka, członkini partii Sojusz 90/Zieloni. Już podczas studiów z zakresu ekonomiki rolnictwa założyła grupę roboczą wspierającą rozwój rolnictwa ekologicznego w Europie Wschodniej. Po studiach uczestniczyła w projekcie konsultacyjnym dotyczącym polityki gospodarczej rządu niemieckiego przy rządzie Ukrainy w Kijowie. W latach 2009-2013 posłanka do Bundestagu. Od 2013 do 2024 roku zasiadała w Parlamencie Europejskim, gdzie pracowała w Komisji Spraw Zagranicznych (AFET) i była wiceprzewodniczącą Delegacji do Komisji Parlamentarnej Stowarzyszenia UE-Ukraina. Członkini Rady Doradczej Fundacji im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej.

Basil Kerski polsko-niemiecki publicysta, politolog i menedżer kultury. Dzieciństwo spędził w Polsce i Iraku, w 1979 roku jego rodzina przeniosła się do Berlina Zachodniego. W latach 2011-2025 kierował Europejskim Centrum Solidarności w Gdańsku. Wcześniej pracował m.in. jako ekspert do spraw polityki dla Bundestagu i Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik. Redaktor naczelny polsko-niemieckiego czasopisma DIALOG oraz autor i redaktor ponad czterdziestu publikacji poświęconych tematyce historycznej, politycznej i kulturalnej. Za swoje zaangażowanie był wielokrotnie nagradzany. W latach 2017-2020 członek Rady Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego.

krzyżowa kreisau

Dyskusja o aktualnym stanie stosunków polsko-niemieckich podczas 35. rocznicy Mszy Pojednania.

35 lat po Mszy Pojednania

Refleksja, sieć współpracy i apel

Od 35 lat Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego obchodzi rocznicę Mszy Pojednania z 12 listopada 1989 roku – również tym razem w obecności najwyższych przedstawicieli i przedstawicieli rządów obu krajów, Kościołów oraz władz samorządowych. Wspólnie uczczono znaczenie tego historycznego wydarzenia dla stosunków polsko-niemieckich oraz dla powstania Fundacji „Krzyżowa”.

W ramach konferencji towarzyszącej obchodom rocznicowym spotkało się w Krzyżowej ponad 100 przedstawicieli i przedstawicieli polsko-niemieckiego społeczeństwa obywatelskiego, którzy pracowali nad wspólnym manifestem mającym wnieść nowe impulsy do współpracy dwustronnej. Punktem kulminacyjnym obchodów było polsko-niemieckie nabożeństwo ekumeniczne.

Celebransi nawiązywali do historycznego kazania biskupa opolskiego Alfonsa Nossola, który w 1989 roku wzywał do przebaczenia i pojednania, i rozważali jego przesłanie pokoju w odniesieniu do trwającej w Ukrainie wojny.

Przed 35 laty znak pokoju między premierem Tadeuszem Mazowieckim a kanclerzem Helmutem Kohlem zapoczątkował nowy – przyjazny – rozdział w stosunkach między Polską a Niemcami.

Osoby uczestniczące w jubileuszowej konferencji dokonały bilansu minionych lat i podkreśliły, jak kluczowe dla przyjaznych stosunków dwustronnych są rozbudowa i wspieranie współpracy obywatelskiej.

Dziennikarz Aureliusz M. Pędziwol brał udział w jubileuszowych uroczystościach. W swoim artykule przybliżył historię Mszy Pojednania, opisuje wyniesione z konferencji impulsy w kwestii pojednania oraz oddaje głos uczestnikom i uczestniczkom debaty.

Znak pokoju z Krzyżowej po 35 latach

Tekst: Aureliusz M. Pędziwol

Po 35 latach Maryna Czaplińska żywo pamięta te dni z listopada 1989 roku, gdy podczas podróży Helmuta Kohla do Polski nagle runął mur berliński, co zmusiło kanclerza do przerwania wizyty. „Cały czas się zastanawialiśmy: Wróci? Nie wróci? Wróci? Nie wróci?” – wspomina.

Wrócił. W drodze do Krzyżowej zaprosił na mszę pojednania młodego wikariusza z Kościoła Pokoju w Świdnicy, Waldemara Pytla. „Nie wszyscy wiedzą, że kanclerz odwiedził najpierw Kościół Pokoju i tam się modlił o pokój i pojednanie” – przypomina jego dzisiejszy proboszcz, a jednocześnie biskup i zwierzchnik diecezji wrocławskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego.

Z tego dnia pozostało mu „wspomnienie ogromnego chłodu”. „Nie, nie padało, ale była niesamowita mgła i było okropnie zimno. Myślę, że nie miałem wtedy świadomości wagi tego wydarzenia” – mówi. Przyszła później, „wraz z nabywaniem doświadczenia”.

„Gdy się dowiedziałem, że Kohl wraca, był to dla mnie przełom” – mówi Michał Czapliński, mąż Maryny. Na prośbę proboszcza z Krzyżowej, księdza Boleśława Kałuży, zajmował się wtedy organizacją mszy pojednania, która od wyjazdu kanclerza stanęła pod wielkim znakiem zapytania.

Od Tadeusza Treli, właściciela firmy Covex, w której pracował, dostał nie tylko tydzień urlopu, ale i ekipę pracowników. Sam czuł się odpowiedzialny za generalną koncepcję. „Za to, gdzie co ma stać” – wyjaśnia. Za ustawienie, wyposażenie i zadaszenie ołtarza, za rusztowania, „na których urzędowały telewizje”, za rozbite namiotu dla VIP-ów. „Tak, stolarka i ciesielka. Tym się zajmowałem przez cały tydzień. Dzień i noc” – uśmiecha się.

35 lat po mszy pojednania kolejna edycja sondażu „Barometr Polska-Niemcy” pokazuje, że Polacy z roku na rok coraz gorzej postrzegają Niemców. „To także wynika z antyniemieckiej retoryki poprzedniego rządu Prawa i Sprawiedliwości” – zgadza się dr Agnieszka Łada-Konefał, wicedyrektorka Niemieckiego Instytutu Spraw Polskich (Deutsches Polen Institut, DPI). „Ale Polakom spadły też klapki z oczu i widzą, że w niemieckim państwie nie wszystko jest idealne” – dodaje.

Urealnienie wizerunku Niemiec w Polsce wcale nie

jest jej zdaniem złe. „Fakt, że nie koloryzujemy już sąsiada, to dobra podstawa do relacji partnerskich” – uważa politolożka.

„Z jednej strony była to poważna porażka, ponieważ zatruła atmosferę we wzajemnych relacjach” – przyznaje prof. Peter Oliver Loew, dyrektor DPI. Ale z drugiej strony „to celowe polityczne zniszczenie procesu pojednania i zbliżenia przez PiS” sprawiło, że „wielu ludzi zbuntowało się i powiedziało: Teraz już dość!”.

Zdaniem Loewa wzmocniło to polsko-niemieckie społeczeństwo obywatelskie. „Zawsze łatwiej jest działać przeciw czemuś, oburzać się i buntować, niż kiedy wszystko jest cacy” – mówi niemiecki historyk. „Kto się chciał pojednać, to się już pojednał, a kto nie chciał się pojednać, ten się nie pojedna” – cytuje jednego ze swoich przyjaciół, nieżyjącego już profesora Włodzimierza Borodzieja, historyk i też profesor Krzysztof Ruchniewicz.

Pojednanie Polaków i Niemców, które „naprawdę było cudem”, jest jego zdaniem „już zakończonym dziełem”, „procesem historycznym, który wiąże się z konkretną generacją osób”. Możemy z niego „czerpać wzory” i „odwoływać się do tych osób, które go współtworzyły”. „Ale dzisiaj przede wszystkim powinniśmy prowadzić wspólnie dialog” – dodaje wrocławski profesor.

Loew również mówi o „historycznym procesie pojednania, którego kulminacja nastąpiła tutaj, w Krzyżowej”. Uważa jednak, że ten proces jeszcze nie został zakończony.

„Przed nami jeszcze długa droga i wiemy, że po obu stronach wciąż są ludzie, którzy woleliby pójść w innym kierunku” – potwierdza Christian Stäblein, biskup Kościoła Ewangelickiego Berlina, Brandenburgii i śląskich Górnych Łużyc. „W obliczu inwazji Rosji na Ukrainę tym ważniejsze jest, abyśmy tutaj, w naszych sercach, nadal wysyłali wspólny sygnał silnej, zjednoczonej Europy” – dodaje.

Czy te doświadczenia mogą się kiedyś przydać Ukrainie i Rosji? „Tak, oczywiście” – wierzy profesor Loew. Ale nie wie, „kiedy to nastąpi i kim będą aktorzy, którzy się w to zaangażują”. Żeby na czele tego

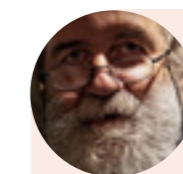
Ignacy Dec (w środku), emerytowany biskup Świdnicy, współprowadził ekumeniczne nabożeństwo z duchownymi Kościołów rzymskokatolickiego, ewangelickiego i ewangelicko-augsburskiego.

procesu miały stanąć kościoły, tego sobie jednak nie wyobraża. „Ale kto wie, może stanie się jakiś cud. Jeśli chodzi o kościoły, cuda czasami odgrywają rolę” – zastrzega.

Droga do tego celu jest jednak „bardzo trudna i kamienista” – zaznacza biskup Stäblein – „bo dziś w Rosji mamy do czynienia z Kościołem prawosławnym, który sam napędza i podsyca wojnę”.

„Najpierw niech się ta wojna zakończy. To jest warunek podstawowy. Muszą też zostać spełnione inne warunki” – dodaje prof. Ruchniewicz i tłumaczy myśli o ukaraniu zbrodniarzy i o odbudowie Ukrainy. „Dopiero wtedy ten proces będzie mógł się rozpocząć. Być może inicjatywa będzie musiała wyjść od

pojedynczych osób, które uznają, że to jest kluczowe i ważne. Ale w żaden sposób nie wolno go wymuszać” – podkreśla.

Aureliusz M. Pędziwol – dziennikarz z wieloletnim doświadczeniem w relacjonowaniu wydarzeń z Europy Środkowej. W połowie lat 80. rozpoczął współpracę z polską redakcją Deutschlandfunk, a później także z Deutsche Welle. Pracował m.in. dla BBC, RFI, paryskiej Kultury, Gazety Wyborczej, Polityki oraz czeskich mediów. Przez dwadzieścia lat był korespondentem środkowoeuropejskim austriackiego dziennika WirtschaftsBlatt.

Pamięci jednego z założycieli Fundacji „Krzyżowa”

Prof. Kazimierz Czapliński (1926–2025) – wspomnienie

Kazimierz Czapliński był jedną z kluczowych postaci polsko-niemieckiego dialogu i europejskiego pojednania. Jako inżynier budownictwa, profesor uniwersytecki i zaangażowany katolik przez wiele lat działał na rzecz zbliżenia z Niemcami. Jego oddanie Krzyżowej i relacjom polsko-niemieckim pozostawiło trwałe ślad.

Kazimierz Czapliński podczas uroczystości z okazji 35. rocznicy Mszy Pojednania w Krzyżowej, listopad 2024.

W listopadzie 2024 roku Kazimierz Czapliński przybył do Krzyżowej w towarzystwie swojej rodziny, by uczestniczyć w ekumenicznym nabożeństwie z okazji 35. rocznicy Mszy Pojednania z 1989 roku. Była to jego ostatnia wizyta w miejscu, które tak wiele dla niego znaczyło i w którego tworzenie miał istotny wkład. Już w latach 60. Kazimierz Czapliński wraz z żoną Wandą angażowali się na rzecz polsko-niemieckiego porozumienia. Decydującym impulsem dla katolickiego ruchu świeckich, do którego należało małżeństwo Czaplińskich, był list polskich biskupów z 1965 roku ze słynnymi słowami „udzielamy prze-

baczenia i prosimy o przebaczenie”. To przesłanie zachęciło Kazimierza i Wandę Czaplińskich do dalszych wysiłków na rzecz polsko-niemieckiego porozumienia. Jako aktywni członkowie Klubu Inteligencji Katolickiej (KIK), z którym byli związani od jego powstania w 1957 roku, intensywnie wspierali kontakty między Polską a Niemcami. Kazimierz Czapliński pełnił w latach 1966–1984 funkcję prezesa Klubu, współkształtując jego działalność. Rodzina Czaplińskich uczestniczyła w spotkaniach z delegacjami Kręgu z Bensbergu z Niemiec Zachodnich odwiedzających Polskę oraz w „Polen-Seminar” w Magdeburgu. W ten sposób powstała szeroka sieć kontaktów między członkami Klubu Inteligencji Katolickiej a ludźmi z Republiki Federalnej Niemiec i Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Dom rodziny Czaplińskich we Wrocławiu stał się ważnym miejscem polsko-niemieckich spotkań.

Spotykało się tu również Towarzystwo Przyjaciół Krzyżowej, które powstało w otoczeniu Klubu Inteligencji Katolickiej. Z czasem rozwinęła się z niego międzynarodowa wspólnota, której działalność doprowadziła do powstania Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego. Międzynarodowa sieć kontaktów Kazimierza Czaplińskiego oraz jego wiedza inżynierska i akademicka jako profesora Uniwersytetu Wrocławskiego odegrały kluczową rolę w rewitalizacji majątku w Krzyżowej. Profesor Czapliński nie tylko brał udział w powołaniu Fundacji, ale pozostawał blisko z nią związany do końca życia.

Proces pojednania polsko-niemieckiego inspirowane

Projekt „Remembrance, Understanding, Future”

Młodzi ludzie z krajów Bałkanów Zachodnich, a także z Polski, Niemiec i Ukrainy spotkali się w grudniu 2024 roku w Krzyżowej, by zastanowić się, jak radzić sobie z przeszłością naznaczoną traumą. Czwarta edycja seminarium „Remembrance, Understanding, Future” stała się przestrzenią do wymiany myśli i refleksji. Historia polsko-niemieckiego pojednania po II wojnie światowej posłużyła za przykład i inspirację do poszukiwania dróg do porozumienia i wspólnej przyszłości.

Konsul generalny Martin Kremer przyjmuje uczestniczki i uczestników projektu w Konsulacie Generalnym Republiki Federalnej Niemiec we Wrocławiu.

Przez tydzień młodzi ludzie z Albanii, Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry, Kosowa, Macedonii Północnej, Serbii, Polski, Niemiec i Ukrainy brali udział w warsztatach, wykładach i wizytach studyjnych. Podczas swojej wizyty poznawali niełatwą historię stosunków polsko-niemieckich w XX wieku. Przekonali się, że pojednanie między narodami zaczęło się od odważnych inicjatyw oddolnych. Mogli poznać Krzyżową jako miejsce szczególne, o symbolicznym wymiarze dla dzisiejszych relacji między oboma państwami. Program obejmował także zajęcia na temat roli i doświadczeń Polski w procesie integracji europejskiej oraz strategii przeciwdziałania uprzedzeniom i dezinformacji. Na przełomie XX i XXI wieku region byłej Jugosławii doświadczył serii

krwawych konfliktów zbrojnych. Te wojny, ujawniające polityczne, terytorialne i etniczne napięcia, doprowadziły do masowej przemocy, wysiedleń i głębokiej nieufności między walczącymi ze sobą społecznościami. Wiele okrucieństw wydarzyło się na poziomie lokalnym, co obciąża stosunki społeczne i polityczne w tych regionach po dziś dzień. W Krzyżowej młodzi ludzie otrzymali możliwość refleksji nad trudną przeszłością swoich krajów, rozmowy i wzajemnego poznania się.

Dla wielu uczestniczek i uczestników był to pierwszy kontakt z rówieśnikami z sąsiednich krajów – mimo że często ich domy dzieli zaledwie kilka kilometrów.

Spotkanie stało się nie tylko okazją do dialogu o przeszłości, lecz także sposobem na odkrycie, że mimo wielu różnic łączy ich znacznie więcej, niż dzieli. Stali się tym samym częścią procesu porozumienia między narodami. Ich pobyt w Krzyżowej pokazał im, że trudna przeszłość nie musi być nieprzekraczalną barierą dla wspólnej przyszłości.

Projekt zrealizowany przez Fundację „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego został sfinansowany ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec.

Dlaczego osobiste spotkania są niezastąpione

Krzyżowa – miejsce spotkań

W projekcie „Barometr Polska-Niemcy” dr Agnieszka Łada-Konefał bada, jak Niemcy i Polacy postrzegają siebie nawzajem oraz jakie wyzwania kształtują ich wzajemne relacje. W czasach szybkiej, cyfrowej komunikacji rodzi się pytanie, jaką rolę odgrywają dziś spotkania twarzą w twarz. Badaczka wyjaśnia, dlaczego bezpośredni kontakt między ludźmi obu krajów jest niezastąpiony – dla wzajemnego zrozumienia, dobrej współpracy i silnego polsko-niemieckiego partnerstwa. I wskazuje, dlaczego właśnie Krzyżowa jest do tego najlepszym miejscem.

Szybko, wirtualnie, powierzchownie – te trzy słowa dobrze opisują współczesny styl życia i sposób budowania relacji, który praktykuje dziś wielu ludzi, zwłaszcza młodych Europejczyków. Trudno odmówić nowym technologiom ich zalet. Komunikacja internetowa jest słusznie postrzegana jako ułatwienie w pracy i nawiązywaniu kontaktów.

A jednak dopiero osobiste spotkanie, bez pośpiechu, z okazją do głębszej rozmowy, pozwala się naprawdę poznać i zrozumieć.

Tylko ono prowadzi do dobrej współpracy czy przyjaźni – zarówno między jednostkami, jak i całymi społeczeństwami. Aby się spotkać, porozmawiać, podyskutować i coś wspólnie stworzyć, potrzebne są zazwyczaj czas, miejsce i wsparcie.

I właśnie to wszystko oferuje Krzyżowa – jako miejsce, organizacja i metoda pracy, zwłaszcza z młodzieżą.

W relacjach polsko-niemieckich takie miejsca mają szczególne znaczenie.

Istnieje niezliczona liczba tematów, które trzeba „przegadać”. Jest wiele stereotypów, które należy przewyciężyć; są też różnice, które wymagają wy-

jaśnienia, oraz podobieństwa, które warto odkryć. Kompetentni prowadzący, doświadczone animatorki i mądry eksperci z zespołu Krzyżowej tworzą podstawy do otwartej wymiany myśli i wzajemnego zrozumienia – zarówno dla tych, którzy dopiero poznają swojego sąsiada, jak i dla tych, którzy chcą pogłębić swoją relację z nim. Z kolei dla osób od lat zaangażowanych w odbudowę zaufania i współpracę polsko-niemiecką Krzyżowa stanowi możliwość wzmocnienia działań poprzez sieciowanie i współpracę. To wszystko odbywa się z dala od zgiełku, w otoczeniu tablic pamiątkowych i śladów przeszłości, które pokazują, jak wiele można osiągnąć dzięki dialogowi i otwartości.

Dr Agnieszka Łada-Konefał – politolożka i zastępczyni dyrektora Niemieckiego Instytutu Spraw Polskich w Darmstadt. Wcześniej kierowała działem europejskim Instytutu Spraw Publicznych w Warszawie. Do 2023 roku była członkinią rady nadzorczej Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego. Autorka licznych badań poświęconych relacjom polsko-niemieckim, regularnie wypowiada się w mediach.

Muzyczne spotkania made in Krzyżowa – Krzyżowa-Music świętuje już swoje 10-lecie. Na zdjęciu: osoby uczestniczące w pierwszej edycji festiwalu podczas koncertu w Auli Leopoldina Uniwersytetu Wrocławskiego.

10 lat festiwalu Krzyżowa-Music

Od idei do międzynarodowej renomy

W 2024 roku Międzynarodowy Festiwal Muzyki Kameralnej „Krzyżowa-Music” obchodził swoje dziesięciolecie. Wydarzenie zrodzone z odważnego pomysłu urosło do rangi ważnego przedsięwzięcia na europejskiej scenie muzycznej i symbolu artystycznego dialogu, inspirowanego historią Krzyżowej i wspieranego przez wielu ludzi. Dla dr. Matthiasa von Hülsena, współzałożyciela i dyrektora zarządzającego Krzyżowa-Music, jubileusz stał się okazją do refleksji nad powstaniem i rozwojem festiwalu – od pierwszej idei po jego dzisiejszą międzynarodową renomę, w której z powodzeniem łączą się muzyczne talenty i otwarte postawy społeczne.

Gdy w 2014 roku Fundacja „Krzyżowa”, Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej i stowarzyszenie Kreisau-Initiative połączyły siły jako współtwórcy Krzyżowa-Music gGmbH nikt z podpisujących dokumenty nie przypuszczał, że po dziesięciu latach będzie można z dumą spojrzeć na tak imponujący dorobek. Pomysłodawczynią festiwalu była światowej sławy skrzypaczka Viviane Hagner, która podczas studiów w USA brała udział w najstarszym i najbardziej renomowanym festiwalu muzyki kameralnej Marlboro Music. Jako członkini rady doradczej Fundacji im. Freyi von Moltke poznała Krzyżową w 2013 roku i od razu dostrzegła, że jest to idealne miejsce dla europejskiego odpowiednika Marlboro Music. Doświadczeni, uznani na międzynarodowej scenie muzycy będą spotykać się tu z utalentowaną młodzieżą, by wzajemnie się inspirować, wspólnie interpretować muzykę, i co równie ważne, nawiązywać relacje, by lepiej się poznawać. I tak właśnie dzieje się w Krzyżowej nieprzerwanie od dziesięciu lat.

W Krzyżowej pojawia się jednak dodatkowy wymiar – nie sposób stworzyć tu muzyki w oderwaniu od historii tego miejsca. Z jednej strony Freya i Helmuth James von Moltke przyjaźnili się z założycielami Marlboro Music – europejskimi muzykami przebywającymi na emigracji w USA. Bliskie stosunki utrzymywali zwłaszcza z rodziną Serkinów. Z drugiej strony konieczne jest przybliżenie muzykom i muzyczkom z całego świata, którzy obecnie biorą udział w festiwalu Krzyżowa-Music, grupy opozycjonistów z Krzyżowej, by później jako ambasadorzy ducha tego miejsca nieśli go dalej w świat. W sympozjach, które od samego początku towarzyszyły festiwalowi, dawniej rozprawiano o muzyce „potępionej” przez nazistów oraz losach muzyków na wygnaniu. Obecnie sympozja pod

kuratelą wiolonczelisty Alexeya Stadlera koncentrują się głównie na aktualnych zawirowaniach politycznych – na tym, jak wpływają one na świat sztuki i muzyki, oraz na pytaniu, czy i w jaki sposób artyści i artyści powinni wobec nich ustosunkować.

W ciągu dziesięciu lat istnienia Krzyżowa-Music w festiwalu wzięło udział ponad 300 muzyczek i muzyków ze wszystkich pięciu kontynentów, z których wielu brało udział w festiwalu wielokrotnie.

Wśród „seniorów”, czyli doświadczonych artystek i artystów znanych z wielkich scen muzycznych, znaleźli się m.in. Alfred Brendel, Midori, Judith Serkin czy Tabea Zimmermann, a także członkowie tak znakomitych zespołów jak Artemis, Belcea, Fauré, Guarneri, Kuss czy Vermeer Quartet oraz koncertmistrzowie Berliner Philharmoniker i innych wiodących orkiestr. Jako „Composer in Residence” wystąpili: Konstantia Gourzi, Helena Winkelmann, Christian Jost, Olli Mustonen i Garth Knox. „Juniorzy” to młodzi artyści i artystki stojący u progu międzynarodowych karier wybierani przez jury. Część z nich sprawdzała się tak znakomicie, że dziś regularnie wracają jako „mentorzy”, tworząc artystyczną główną konstrukcję festiwalu i stając się jego znakiem rozpoznawczym. Wśród nich są m.in. Pablo Barragán, Karolina Errera, Adam Golka, Yannick Rafalimanana, Alexey Stadler, Annika Treutler, Stephen Waarts i Amadeus Wiesensee.

Sam, obok Viviane Hagner jako dyrektorki artystycznej, mam „przyjemność” zajmować się zdobywaniem niezbędnych euro, dolarów i złotych – zajęcie jak najbardziej „satysfakcjonujące”, choć możliwe tylko dzięki szerokiemu kręgowi prywatnych darczyńców i kilku fundacjom. Bez nich nie byłoby tej wspaniałej

W 2024 roku Garth Knox był „Composer in Residence” i nadał jubileuszowej edycji Krzyżowa-Music wyjątkowy charakter.

muzyki z Krzyżowej, gdyż wsparcie publiczne wciąż stanowi zaledwie znikomy ułamek budżetu. Choć nasza broszura programowa, w której wymieniamy wszystkich wspierających, może sprawiać wrażenie, że dysponujemy dużym zespołem, ten już całkiem pokaźnych rozmiarów projekt organizuje w rzeczywistości niewielka grupa często pracujących za „Bóg zapłać” osób. Rezygnujemy z kosztownej reklamy i ufamy jakości prezentowanej sztuki – a efekt jest taki, że kościoły i sale koncertowe coraz częściej wypełniają się po brzegi. Z niemałą dumą mogę stwierdzić, że Krzyżowa-Music cieszy się dziś znaczącym uznaniem w środowisku muzycznym.

Tak, któż by pomyślał jedenaście lat temu, gdy trzy organizacje skupione wokół Krzyżowej podpisywały porozumienie, że festiwal stanie się nieodłączną częścią tego niezwykłego miejsca.

Dr Matthias von Hülsen – z wykształcenia pediatra, zdobył międzynarodowe uznanie w świecie muzyki jako współzałożyciel Schleswig-Holstein Musik Festival, gdzie kierował cyklem „Muzyka na wsi”, a później jako założyciel i wieloletni dyrektor festiwalu Festspiele Mecklenburg-Vorpommern. W 2004 roku wraz z rodziną von Moltke i stowarzyszeniem Kreisau-Initiative założył Fundację im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej i został pierwszym przewodniczącym Rady Fundacji. W 2014 roku, wspólnie z berlińską skrzypaczką Viviane Hagner, powołał do życia Festiwal Muzyki Kameralnej Krzyżowa-Music.

Spotkania, które zmieniają punkt widzenia

Jak młodzież szkolna w Krzyżowej odkrywa Europę na nowo

Kiedy w 1990 roku powstała Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, jednym z jej głównych celów było umożliwienie międzynarodowych wymian szkolnych między Polską a Niemcami. Dziś, 35 lat później, w Krzyżowej odbywa się rocznie do 60 takich spotkań, w których uczestniczy coraz więcej krajów. W poniższym tekście przedstawiamy ten podstawowy obszar działalności Fundacji i wyjaśniamy, dlaczego dla silnej i zjednoczonej Europy właśnie takie spotkania są kluczowe.

Nauczycielki Alina Kordjaka-Król i Barbara Pośpiech z Krzepic przyjeżdżają do Krzyżowej z uczennicami i uczniami od 2013 roku – początkowo na polsko-niemieckie spotkania z miastem Marl, a od 2017 roku również z udziałem szkoły z ukraińskiego Dniepru. Na pytanie, dlaczego od ponad dekady wracają do Krzyżowej, obie wskazują na uczennice i uczniów: „Przywiązujemy dużą wagę do opinii uczniów, ponieważ to oni są dla nas najważniejsi. Jeszcze nikt nie wrócił z Krzyżowej niezadowolony – wręcz przeciwnie, entuzjazm jest zawsze ogromny”. Nauczycielki podkreślają, że w Krzyżowej polska młodzież nawiązuje przyjaźnie z rówieśnikami z Niemiec i Ukrainy, które często trwają latami. Niedawno dostały zdjęcie od byłych uczniów, na którym widać ich z poznanymi w Krzyżowej niemieckimi przyjaciółmi. Na pytanie, co uczennice i uczniowie wnoszą ze spotkań, odpowiadają:

„Na pewno tolerancję i większą świadomość siebie oraz innych. I zrozumienie, że w gruncie rzeczy nie różni nas tak wiele. Że istnieje tożsamość europejska”.

– Alina Kordjaka-Król

„Otwarcie się na nowe miejsca, nowych ludzi, nowe perspektywy – i przez to przełamywanie własnych wewnętrznych barier. W ten sposób człowiek dojrzewa także jako osoba”.

– Barbara Pośpiech

Podobnie mówi Katharina Diekmann z niemieckiej szkoły Willy-Brandt-Gesamtschule w Marl. Dla niej kluczowe znaczenie mają przełamywanie stereotypów i przeciwdziałanie rasizmowi oraz krzewienie otwartości i demokratycznej postawy wśród młodzieży.

Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Krzyżowej działa w sprawdzony sposób dzięki połączeniu stałych elementów i świeżych impulsów: zajęcia integracyjne, zapoznanie z historią Krzyżowej, tematyczne warsztaty, wycieczki po okolicy oraz wspólne wieczory przy ognisku, muzyce czy sporcie. Do tych podstawowych elementów każdej wymiany dochodzą różnorakie gry i zabawy, kreatywne metody pracy z młodzieżą oraz ciekawe tematy, które urozmaicają spotkania i sprawiają, że każde z nich jest wyjątkowe.

Yana Horozhii z Dniepru od sześciu lat przyjeżdża do Krzyżowej – kiedyś jako uczennica, dziś w roli nauczycielki. Dniepr przez długi czas był miastem frontowym i rosyjska wojna przeciwko Ukrainie nadal utrudnia życie młodych ludzi. Tym ważniejsze jest, że w Krzyżowej mogą na chwilę odpocząć od codzienności. Bezpieczne i piękne otoczenie, cisza i spokój – to wszystko pomaga młodzieży się odprężyć i otworzyć na nowe doświadczenia.

„Najtrudniejszym momentem spotkania była wycieczka do byłego obozu koncentracyjnego Gross-Rosen w Rogoźnicy. Bo właśnie teraz te emocje przeżywamy znacznie silniej niż grupa niemiecka czy polska. Odbieramy to osobiście, porównując z obozami na wschodzie Ukrainy”.

– Yana Horozhii

Choć takie chwile bywają trudne, są niezwykle istotne, bo pokazują, jak ważne są spotkania między-

kulturowe: pozwalają poznać perspektywę innych, uświadomić sobie różne doświadczenia historyczne i współczesne oraz budować głębsze wzajemne zrozumienie.

Jak podkreśla Dominik Kretschmann, kierownik Miejsca Pamięci w Krzyżowej, wieloperspektywiczne spojrzenie na historię jest jednym z największych atutów międzynarodowych spotkań młodzieży w tym ośrodku. Oprowadza grupy po wystawach i terenie Krzyżowej, a oprócz tego oferuje warsztaty historyczne. Zwraca uwagę, że we wspomnianych trzech krajach nawet na pytanie o to, kiedy rozpoczęła się II wojna światowa, padają odmienne odpowiedzi. W szkołach rzadko uczy się, że narracje historyczne różnych krajów mogą od siebie odbiegać mimo tych samych faktów.

Międzynarodowe spotkania młodzieży pozostawiają trwałe wrażenia i inspiracje. „Dzięki naszym wymianom docieramy do szerokiego grona młodych ludzi” – podkreśla Adelajda Lebioda, zastępczyni dyrektorki Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Krzyżowej. Dzięki temu impulsy trafiają do różnych środowisk społecznych, co z czasem przynosi pozytywne efekty. Spotkanie uczy wzajemnego zrozumienia, empatii i otwartości, a tym samym stwarza warunki do udanego dialogu. Fundacja „Krzyżowa” zapisała ten cel w swojej nazwie: dla porozumienia europejskiego.

Młodzież z Polski, Niemiec i Ukrainy wspólnie prezentuje wyniki warsztatów.

Działalność regionalna

Jak Krzyżowa wspiera równe szanse edukacyjne

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego jest jedną z największych organizacji pozarządowych w Polsce – z siedzibą w małej wsi na Dolnym Śląsku. W tym miejscu działania na rzecz sprawiedliwego dostępu do edukacji, szczególnie dla regionów o słabiej rozwiniętej gospodarce. Nie chodzi jedynie o przekazywanie wiedzy, lecz także o tworzenie przestrzeni do spotkań i partycypacji. We współpracy ze szkołami i samorządami powstaje model, który przynosi efekty.

„Uczniowie i nauczyciele ze szkół i przedszkoli z mniejszych miast i gmin mają znacznie gorsze szanse na korzystanie z oferty edukacyjnej, kulturalnej, naukowej niż osoby, które funkcjonują w dużych ośrodkach, takich jak choćby Wrocław. Tam dużo łatwiej jest skorzystać z propozycji ośrodków akademickich, a dostęp do ciekawych, dodatkowych zajęć prowadzonych przez wyspecjalizowaną kadrę jest dużo prostszy niż w miastach powiatowych czy wiejskich gminach”. Taką diagnozę sytuacji przedstawia Aleksandra Królak-Wąsowicz – kierowniczka Biura Innowacji i Rozwoju w Fundacji „Krzyżowa” i współautorka projektów kierowanych do placówek oświatowych w regionie. To właśnie w tym biurze powstają projekty międzysektorowe i międzypokoleniowe, których celem jest wzmacnianie Dolnego Śląska, szczególnie w czterech sąsiadujących z Krzyżową powiatach: świdnickim, dzierzoniowskim, kłodzkim i wałbrzyskim. Projekty te finansowane są ze środków Unii Europejskiej.

Dzięki programom edukacyjnym i ofercie wsparcia dla mieszkańców regionu Fundacja przyczynia się do wyrównania szans między obszarami miejskimi a wiejskimi.

Uczennice i uczniowie uczestniczą w zajęciach rozwijających różnorodne kompetencje w takich zakresach jak odporność psychiczna, edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju i edukacja obywatelska. Organizowane są też wyjazdy do uczelni i ośrodków

naukowych, wizyty w muzeach, teatrach i operach. Uczennice i uczniowie szkół zawodowych korzystają z praktyk i stażów dostosowanych do wymagań współczesnego rynku pracy. W projektach uczestniczą także przedszkola, dzięki czemu z oferty edukacyjnej korzystają już najmłodszy.

W ostatnich latach Biuro Innowacji i Rozwoju koncentrowało się szczególnie na wzmacnianiu odporności psychicznej dzieci i młodzieży. Pandemia COVID-19 oraz wojna w Ukrainie sprawiły, że coraz więcej młodych ludzi boryka się z problemami emocjonalnymi. Szkoły nie zawsze są przygotowane, by sobie z nimi radzić – brakuje specjalistów, ale też pomieszczeń, gdzie dzieci mogą się uspokoić oraz odpocząć od hałasu i napięcia. Fundacja „Krzyżowa” jako pierwsza organizacja w regionie rozpoczęła tworzenie w szkołach i przedszkolach, które biorą udział w jej projektach, tak zwanych „kącików wyciszeń”. Oprócz tego organizuje specjalistyczne szkolenia dla kadry pedagogicznej, które rozwijają kompetencje w zakresie edukacji włączającej.

„Jako organizacja czujemy się odpowiedzialni za nasz region i chcemy realnie przyczynić się do jego rozwoju”.

– Aleksandra Królak-Wąsowicz

W 2024 roku Fundacja „Krzyżowa” wsparła rekordową liczbę szkół i przedszkoli w regionie.

Historia według tego drugiego

Asymetrie wiedzy o II wojnie światowej w relacjach polsko-niemieckich

W minionych latach, zwłaszcza od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, pragnienie dialogu na równych prawach należało w kontaktach polsko-niemieckich do tych postulatów, które Warszawa formułowała coraz częściej i głośniej. Za rządów populistyczno-konserwatywnej partii PiS (2021-2023) potrzeba ta stała się szczególnie widoczna, choć wcześniej również nie dało się jej przeoczyć. Dotyczy to przede wszystkim kształtowania stosunków dwustronnych i przyszłej współpracy, zwłaszcza w sferach politycznej i gospodarczej. Istniejąca asymetria na korzyść Niemiec wymaga od Berlina nieustannego wyczucia, by nie wywoływać u polskiego partnera wrażenia niemieckiej dominacji. Ponadto Polska uważa, że Niemcy powinni nadrobić zaległości w odniesieniu do przeszłości i polityki pamięci. W swoim artykule profesor Pierre-Frédéric Weber pokazuje historyczne i polityczne podłoże tych asymetrii wiedzy oraz wyjaśnia, jakie wyzwania dla relacji polsko-niemieckich z nich wynikają.

Zdjęcia i materiały edukacyjne projektu „Uprooted” przypominają o losach dzieci zrabowanych z Polski, Czech i Ukrainy podczas II wojny światowej.

ZACHOWYWANIE PAMIĘCI DLA PRZYSZŁOŚCI

Pamięć historyczna nie jest sztywnym rytuałem, lecz żywym mierzaniem się z przeszłością i odpowiedzialnością. W Krzyżowej tworzono historię – i do dziś się tu ją krytycznie bada i łączy z teraźniejszością. Ponieważ osoba, która chce wzmacniać demokrację, potrzebuje miejsc, gdzie można otwarcie rozmawiać o historii.

Pamięć o II wojnie światowej oraz debata nad polską i niemiecką kulturą pamięci rodzą pytania: kto co wie – i dlaczego? Jak to wpływa na relacje między oboma krajami? Historyk Pierre-Frédéric Weber apeluje o podejście, które uznaje asymetrię wiedzy i potrafi ją konstruktywnie wykorzystywać.

Również historia Krzyżowej zostanie przeanalizowana pod tym kątem. W tekście poświęconym historycznemu Domowi na Wzgórzu, który jest dziś miejscem nauki i spotkań, Annemarie Franke przybliży dzieje tego miejsca i zapyta, jak przeszłość zapisuje się w pomieszczeniach. Natomiast grafik Niels Schröder przedstawi

swoją powieść graficzną o Freyi i Helmuthcie Jamesie von Moltke – projekt łączący wiedzę historyczną z obywatelską odpowiedzialnością i odwagą.

W rozmowie z Helmutem Casparem von Moltke, synem Freyi i Helmutha Jamesa, historia ta nabiera osobistego wymiaru. Wspomina on dzieciństwo w Krzyżowej i opisuje, jak wartości jego rodziców ukształtowały jego życie.

Nowa wystawa w Krzyżowej oraz międzynarodowe spotkanie pracowników miejsc pamięci pokazują, jak konkretnie można pielęgnować pamięć historyczną. Oba wydarzenia dowodzą, że pamięć żyje dzięki dialogowi, pytaniom i wspólnemu poszukiwaniu znaczeń – i że nie kończy się na granicy przeszłości. Robert Żurek opisuje, jak Krzyżowa reaguje na rosyjską wojnę przeciwko Ukrainie – i dlaczego edukacja historyczno-obywatelska wymaga dziś zajęcia jednoznacznego stanowiska.

Przez dziesięciolecia, zarówno przed, jak i po 1989 roku (choć w odmiennych warunkach), ze strony niemieckiej oczekiwano, że Polska lepiej, to znaczy bardziej znuansowanie, podejmie trudny powojenny rozdział ucieczki i wypędzeń Niemców z dawnych wschodnich terenów Rzeszy. Od początku XXI wieku to jednak niemieckie deficyty dotyczące II wojny światowej w Polsce stały się obciążeniem w relacjach polsko-niemieckich. Dla wielu Polaków niemieckie poczucie własnej wartości jako „mistrza świata” w rozliczaniu się z przeszłością słabo koresponduje z niedostatkiem wiedzy i świadomości w niemieckim społeczeństwie na temat polityki okupacji i eksterminacji w Polsce w latach 1939-1945. Niemiecki dyskurs rozliczeniowy już w czasach zachodniej Republiki Federalnej – z przyczyn skądinąd zrozumiałych – koncentrował się przede wszystkim na żydowskich ofiarach nazizmu. Z uwagi na konstelację zimnowojenną uwzględniono także ośmiocyfrową liczbę ofiar Związku Sowieckiego – przy czym jednak w świadomości wielu Niemców (na zachodzie i na wschodzie) ZSRS utożsamiano z Rosją.

Prowadzi to – aż do dziś – do tego, że miliony cierpienia obywateli sowieckich pochodzenia ukraińskiego i białoruskiego na tych wschodnio-europejskich „skrwawionych ziemiach” II wojny światowej (Timothy Snyder) bywają pomijane bądź nie są należycie i godnie omawiane. Nawet fakt, że wojna rozpoczęła się 1 września 1939 roku atakiem na Polskę, nie sprawił od razu, że polskie doświadczenie wojny i okupacji znalazło właściwe miejsce w niemieckiej kulturze pamięci. I choć ukłęknięcie Willy’ego Brandta w grudniu 1970 roku w Warszawie było kamieniem milowym, z polskiej perspektywy gest ten dotyczył przede wszystkim ofiar żydowskich.

Historyczne przyczyny, które doprowadziły do pomijania lub niedostatecznego uwzględniania polskiej historii i doświadczenia wojny w kontekście relacji polsko-niemieckich, są wielowymiarowe i można je tu jedynie krótko naszkicować. Niemieckie postrzeganie Europy Wschodniej kształtowały

zarówno dawne, utajone myślenie mocarstwowe, jak i przede wszystkim sięgający okresu międzywojennego niemiecki „kompleks Rosji” (Gerd Koenen). W czasie zimnej wojny wyobrażenie to sprawiło, że wielu niemieckich decydentów postrzegało państwa i narody położone między Niemcami a Rosją/Związkiem Sowieckim jako posiadające status „Międzyeuropy”, de facto pozbawione sprawczości. Po 1989 roku obraz ten w znacznej mierze się utrzymał – i to nie tylko w Niemczech. Polska była postrzegana jako część szerszej przestrzeni postimperialnej, która – utracona przez hegemonia sowieckiego/rosyjskiego – szukała teraz drogi na Zachód, to znaczy liczyła na włączenie do zachodnich struktur bezpieczeństwa i gospodarki. Silna asymetria między Polską a partnerami zachodnimi, zwłaszcza Niemcami, utrudniała ponadto przeforsowanie polskiej (bądź ogólnej: środkowoeuropejskiej) narracji o II wojnie światowej. Na przełomie XX i XXI wieku priorytet miały inne wyzwania: transformacja ustrojowa, reformy gospodarcze itd. Brakowało wystarczających zasobów, by zdefiniować szeroko zakrojoną polską politykę zagraniczną w sferze kultury z komponentem pamięci i wdrożyć ją do relacji z Niemcami. Ujmując rzecz dobitnie, można powiedzieć, że asymetrię wiedzy w pamięci o II wojnie światowej utrwaliło zderzenie braku niemieckiego zapotrzebowania na dopełniające/korygujące treści polityki historycznej z ograniczoną polską ofertą w tym zakresie.

Byłoby jednak błędem albo co najmniej przesadą twierdzić, że nawet na początku lat 90. nie było miejsca na inicjatywy na rzecz bardziej zróżnicowanego obrazu historii. Problemem nie była ich nieobecność, lecz siła przebicia. Warunkiem przewyższenia asymetrii wiedzy o przeszłości jest uświadomienie ich istnienia. Z historycznego punktu widzenia proces ten rozpoczął się właściwie już w latach 60. oddolnymi inicjatywami pionierów z obszaru obywatelskiej, najczęściej kościelnej pracy na rzecz pojednania – choćby w ramach Akcji Znak Pokuty (Aktion Sühnezeichen Friedensdienste). Jakkolwiek ważna była ta praca przygotowawcza, to bez odpowiedniej, motywującej rządu federalne konstelacji geopolitycznej te godne uwagi wysiłki na rzecz porozumienia polsko-niemieckiego nie mogłyby wywołać międzyrządowych efektów. Niemniej przyczyniły się do stworzenia i utrzymania odpowiednich sieci kontaktów, które pod koniec lat 80. rzeczywiście odegrały istotną rolę także na poziomie politycznym.

Dla świadomości zbiorowej kluczowe są silne, trwałe działające symbole. Takim symbolem z pewnością była Msza Pojednania, która odbyła się 12 listopada 1989 roku w Krzyżowej.

Wydarzenie to można interpretować jako opartą na obywatelskich staraniach międzyrządową próbę symbolicznego i dwustronnego uznania wrażliwości związanych z przeszłym zbiorowym cierpieniem.

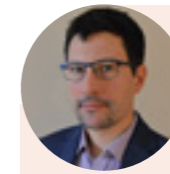
Pokazuje ono również, że do przewyższenia głęboko zakorzenionych asymetrii potrzebne jest współgranie inicjatyw społecznych i instytucjonalnych.

Widać to na przykładzie Fundacji „Krzyżowa”, która powstała z woli politycznej polskich i niemieckich decydentów w miejscu o wielkiej symbolicznej sile.

Podmioty społeczeństwa obywatelskiego odkryły to miejsce i zaczęły nadawać mu nowe znaczenie. Od kilku dekad Fundacja „Krzyżowa” działa na rzecz zbliżenia Polaków i Niemców – zarówno poprzez pielęgnowanie pamięci historycznej, jak i zorientowane na przyszłość międzynarodowe spotkania młodzieży. Jej celem pozostaje wzmacnianie wzajemnego obrazu i wrażliwości, a tym samym tworzenie prawdziwego dialogu na równych prawach, inspirującego także podmioty państwowe.

Jak trudna i długotrwała potrafi być droga „w górę” przez instytucje dla inicjatyw obywatelskich, potwierdza berliński projekt pomnika polskich ofiar niemieckiej okupacji. Na trwałe zapewniłby polskiemu doświadczeniu II wojny światowej należne miejsce w niemieckim pejzażu i kulturze pamięci. Zatwierdzony do realizacji pod nazwą „Dom Niemiecko-Polski. Pamięć | Spotkanie | Zrozumienie” ma działać jako żywe miejsce pamięci i spotkań, by przybliżyć niemieckim obywatelom (i to nie tylko uczniom i uczennicom) historię polsko-niemiecką. To rezultat asymetrycznie prowadzonego dialogu, w którym inicjatywy społeczne z obu krajów latami starały się wypełniać luki wiedzy na poziomie politycznym po stronie niemieckiej. Aby mogło dojść do realizacji pomysłu niezbędne stały się wysiłki zaangażowanych osób z bogatego mikroświata współpracy polsko-niemieckiej. Ich celem była zmiana niemieckiej narracji o Polsce, a ściślej: włączenie Polski do publicznej niemieckiej narracji o II wojnie światowej.

Pozostaje wyzwaniem ogólnoeuropejskim, by zgodnie z mottem Unii Europejskiej *In varietate concordia*, także – a może zwłaszcza – w obliczu różnic narracyjnych dotyczących „wieku skrajności” (jak XX wiek określił brytyjski historyk Eric Hobsbawm), pracować na rzecz porozumienia, szacunku i wzajemnej empatii. Diagnozowanie, porządkowanie, uświadamianie i przewyższenie asymetrii wiedzy – to nadal podstawowy warunek dialogu na równych prawach.

Dr Pierre-Frédéric Weber – historyk dziejów najnowszych, profesor nadzwyczajny w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Szczecińskiego. Urodził się w Austrii. Studiował historię, germanistykę i slawistykę w Angers i Paryżu, w 2006 roku obronił doktorat na Uniwersytecie Sorbońskim. W swoich badaniach zajmuje się m.in. relacjami polsko-niemieckimi w kontekście międzynarodowym, procesami normalizacji i pojednania w Europie po 1945 roku oraz rolą emocji – zwłaszcza lęku – w stosunkach międzynarodowych. Od 2015 roku członek gremiów Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, a od 2020 roku członek rady Fundacji.

Powyższe rozważania powstały w ramach projektu „United in Narrative Diversity? Cultural (Ex-)Change and Mutual Perceptions in Eastern and Western Europe at the Threshold of the Digital Age” (NARDIV) (2023-2026), finansowanego przez Unię Europejską w ramach programu Horizon Europe. Projekt analizuje transeuropejskie rozbieżności narracyjne i wskazuje możliwości ich przewyższenia poprzez wzajemne inicjatywy w zakresie zagranicznej polityki kulturowej. Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego jest partnerem stowarzyszonym tego przedsięwzięcia.

Spotkanie młodych Europejczyków pod fragmentami wystawy „Odważność i pojednanie”, na której prezentowane są dzieje polsko-niemieckiego pojednania.

Dom na Wzgórzu

Jego znaczenie dawniej i dziś

Dom na Wzgórzu był w latach 1942-1943 miejscem spotkań członków Kręgu z Krzyżowej. W jego pomieszczeniach opozycjoniści skupieni wokół Helmutha Jamesa von Moltke dyskutowali o planach dotyczących przyszłości Niemiec w Europie po upadku nazizmu. Dzisiaj w Domu na Wzgórzu, który zostanie ponownie otwarty po renowacji w 2026 roku, odbywają się międzynarodowe działania upamiętniające historię. O jego znaczeniu dawniej i dziś opowiada Annemarie Franke.

„Siedzę więc znowu w tym przewiewnym Domu na Wzgórzu, między wysokimi akacjami, z widokiem na uroczą dolinę, przez którą przepływa Piława, ta nieszkodliwa rzeka, która w okresie topnienia śniegu staje się wzburzona i co dwa lata niszczy mosty prowadzące do parku, do pałacu i na podwórze. [...] Znowu jest tu pięknie i gościnnie; i bardzo pożywnie”.

Te słowa w Zielone Świątki 1943 roku napisał Adolf Reichwein, uczestnik trzeciego spotkania w Krzyżowej, do swojej żony Romai w Berlinie. O gościnę i strawę zadbała gospodyni Domu na Wzgórzu Freya von Moltke. Ten raczej niepozorny dom mieszkalny z osłoniętą od wiatru werandą, widokiem z jednej strony na Góry Sowie, a z drugiej na dolinę Piławy, gospodarstwo, pałac i Ślężę, za-

Helmuth Caspar von Moltke w 1940 roku przed Domem na Wzgórzu w Krzyżowej. Dwa lata później spotkał się tu Krąg z Krzyżowej.

Dom na Wzgórzu po renowacji zewnętrznej w 2025. Wkrótce znów będą się tu odbywać działania edukacyjne.

chwycił odwiedzających w latach 30. i 40. XX wieku i nadal cieszy każdego gościa.

W czerwcu 1989 roku podczas pierwszego zjazdu międzynarodowej inicjatywy obywatelskiej dotyczącej utworzenia domu spotkań w Krzyżowej uczestniczki i uczestnicy odwiedzili Dom na Wzgórzu i wysłuchali Jochena Köhlera, biografy Helmutha Jamesa von Moltkego, który opowiedział o środowisku rodziny von Moltke i wychowaniu, które umożliwiło późniejsze działanie w opozycji.

Dom na Wzgórzu w Krzyżowej jest miejscem, które podtrzymuje pamięć o przeszłości. Bez dziedzictwa krzyżowskich planów pokojowej i demokratycznej powojennej Europy Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Krzyżowej nie miałby takiej siły przyciągania.

Dom na Wzgórzu – historyczne miejsce nauki, którego remont właśnie trwa, zostanie zmodernizowany po to, by dostosować go do nowych, zmienionych

wymagań – muzealnych i dydaktycznych. Ponadto są jednakże piękno krajobrazu i widoki, skromność domu i jego duchowa siła. Można je odczuć w sali pamięci symbolicznie nawiązującej z jednej strony do dawnej jadalni rodziny von Moltke, a z drugiej do miejsca obrad Kręgu z Krzyżowej.

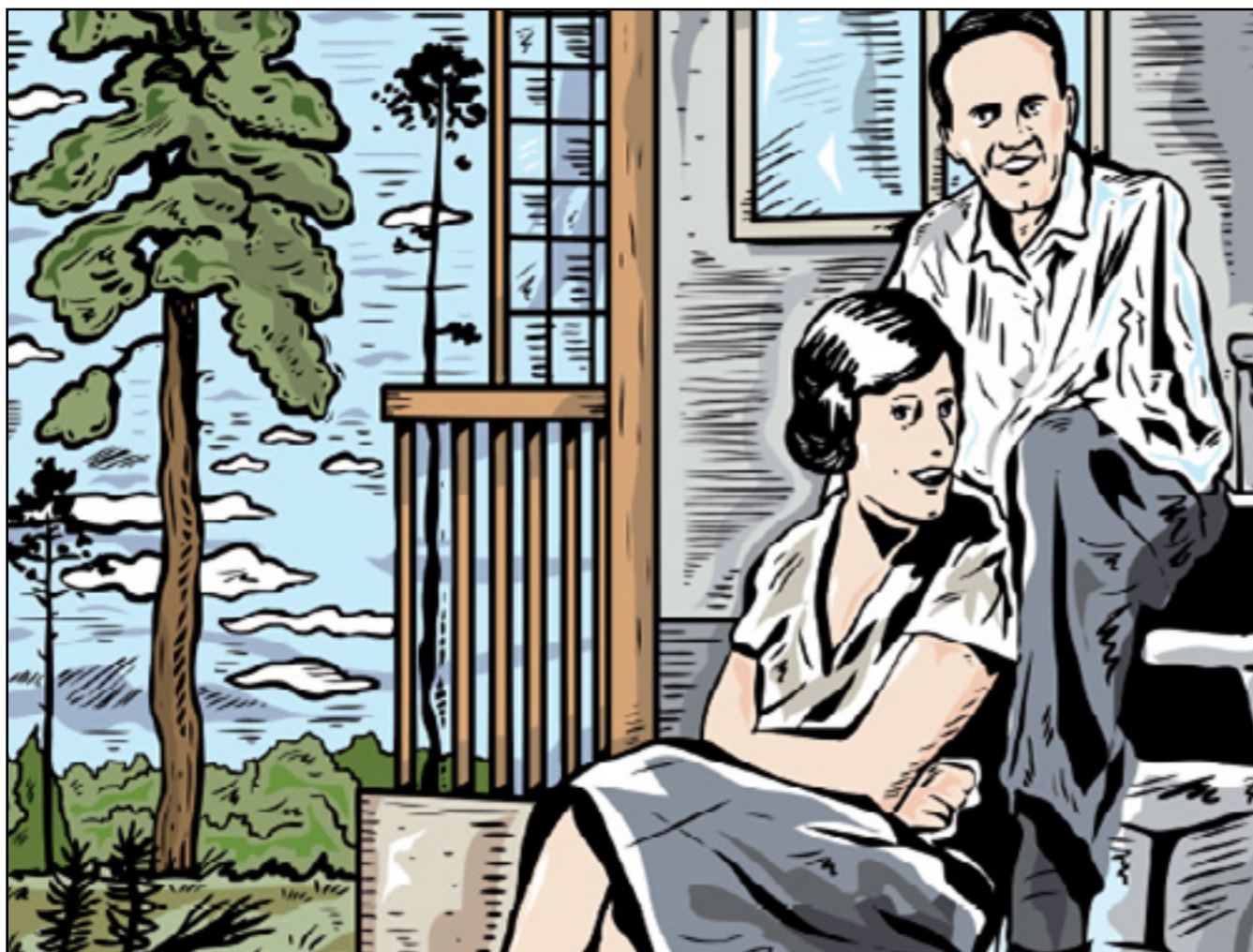

Dr Annemarie Franke – dyrektorka Miejsca Pamięci w Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego w latach 2002-2012. W 2015 roku uzyskała tytuł doktora na Uniwersytecie Wrocławskim, po obronie pracy na temat obecnej Krzyżowej. Od 2023 roku

dyrektorka sekretariatu kultury regionu kulturowego Górne Łużyce-Dolny Śląsk w Görlitz. Członkini rady Fundacji im. Freya von Moltke na rzecz Krzyżowej oraz wiceprzewodnicząca rady nadzorczej Fundacji „Krzyżowa” (na tym stanowisku sprawuje pieczę nad remontem Domu na Wzgórzu).

Historia Krzyżowej w obrazach

Biograficzna powieść graficzna o opozycji
wobec narodowego socjalizmu

Pierwszy wgląd w powstającą powieść graficzną.

Poruszające życie Freyi i Helmutha Jamesa von Moltke oraz ich historia sprzeciwu wobec reżimu nazistowskiego zostaną przedstawione za pomocą powieści graficznej. Ma się ona ukazać zimą 2026/2027. Jej autor, grafik dr Niels Schröder, opowiada, dlaczego warto zajmować się życiem osób działających w opozycji oraz wyjaśnia, dlaczego właśnie powieść graficzna jest do tego najlepszym środkiem.

Hannah Voß: Ma pan już na koncie dwie powieści graficzne o ruchu oporu. Co pana interesuje w tym zagadnieniu?

Niels Schröder: Od dziecka interesowałem się historią – szczególnie okresem Republiki Weimarskiej, narodowego socjalizmu i II wojny światowej.

Być może wynika to z faktu, że jako chłopiec często rozmawiałem z moim dziadkiem o przeszłości.

Do dziś szczególną przyjemność sprawia mi przekładanie wiedzy historycznej na obrazy, które wiernie, wiarygodnie i zrozumiale ukazują przeszłość.

Również Dom na Wzgórzu jest jednym z wątków powieści graficznej o małżeństwie von Moltków.

Hannah Voß: Dlaczego dziś warto przypominać postaci Helmutha Jamesa i Freyi von Moltków?

Niels Schröder: Helmuth James von Moltke miał silne poczucie społecznej odpowiedzialności i był orędownikiem zjednoczonej, demokratycznej Europy wolnej od nacjonalizmu. Choć mógł opuścić Niemcy, pozostał, aby pomagać prześladowanym, ratować Żydów i jeńców wojennych oraz walczyć z reżimem nazistowskim – aż po najwyższe osobiste poświęcenie. Natomiast Freya von Moltke była postacią o niezwykłej sile. To ona sprawiła, że duchowe dziedzictwo jej męża po wojnie przyniosło wiele cennych owoców. Miała wielki wkład zwłaszcza w powstanie miejsca spotkań i pamięci w Krzyżowej i w pojednanie z Polską. Dzięki swojej niezwykłej osobowości, politycznej mądrości i organizacyjnym umiejętnościom budziła zaufanie i inicjowała istotne społeczne i polityczne przemiany. Wspólne życie małżonków przypomina, że odwaga, sumienie i zaangażowanie na rzecz ludzkości mogą nawet w najciemniejszych czasach wpływać na bieg historii.

Hannah Voß: Co sprawia, że opowiadanie ich historii w formie powieści graficznej jest tak wyjątkowe?

Niels Schröder: Powieść graficzna daje możliwości, jakich literatura często nie ma: obrazy odbierane są

szybciej, działają bardziej bezpośrednio, pozostają dłużej w pamięci i przekazują emocje. Jak mówi powiedzenie: „Jeden obraz wart jest tysiąca słów”. Chodzi mi również o to, by precyzyjnie oddać ducha epoki, ówczesny styl wypowiedzi i sposób patrzenia na świat. Powieść graficzna ułatwia „zanurzenie się w historię”. To jest dla mnie w mojej pracy najważniejsze.

Dr Niels Schröder – niezależny ilustrator współpracujący z gazetami, wydawnictwami i przedsiębiorstwami, autor powieści graficznych. Absolwent komunikacji wizualnej i projektowania graficznego w Hochschule für bildende Künste w Hamburgu, Hochschule für Künste w Bremie i Universität der Künste w Berlinie. Wielokrotnie nagradzany European Newspaper Award za ilustracje w tygodniku „Die Zeit”. Laureat austriackiej nagrody państwowej Award of Excellence z 2017 roku za rozprawę doktorską „Gute Laune ist ein Kriegsartikel”. Wykłada ilustrację na studiach magisterskich na DIPLOMA University of Applied Sciences.

Powieść graficzna jest projektem Fundacji im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej we współpracy z Forum Helmuth James von Moltke.

Mój ojciec jest moim drogowskazem

Rozmowa z Helmuthem Casparem von Moltke

Z okazji 80. rocznicy śmierci Helmutha Jamesa von Moltke, działacza ruchu oporu i czołowego członka Kręgu z Krzyżowej, jego syn Helmuth Caspar von Moltke przybył 23 stycznia 2025 roku do Berlina. Obchody obejmowały uroczystość upamiętniającą, pokaz filmu z dyskusją oraz spotkanie świadka historii z uczniami i uczennicami. Na zakończenie dr Anna Poznańska, dyrektorka ds. komunikacji i współpracy strategicznej w Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, porozmawiała z Helmuthem Casparem von Moltke o jego dzieciństwie w Krzyżowej, o dzisiejszej Krzyżowej, polskim punkcie widzenia, dialogu międzypokoleniowym oraz o tym, jak nie tracić nadziei mimo kryzysów.

Anna Poznańska: Osiemdziesiąt lat temu pana ojciec został zamordowany przez nazistów w Berlinie, ponieważ działał w opozycji. Co to znaczyło dla pańskiego dzieciństwa i co znaczy dla pana dzisiaj?

Helmuth Caspar von Moltke: Śmierć mojego ojca była momentem, który wpłynął na całe moje życie. Po pierwsze dlatego, że dorastałem bez ojca. Po drugie dlatego, że musiałem opuścić nasz dom w Krzyżowej. A po trzecie dlatego, że niosłem w sobie dziedzictwo oporu przeciwko dyktaturze nazistowskiej. Oczywiście prowadziłem też normalne dorosłe życie. Ożeniłem się, miałem dzieci i dbałem o to, by mogły podążać własną drogą. Ale ofiara mojego ojca była i jest drogowskazem w moim życiu.

Anna Poznańska: Mówi pan, że ojciec był dla pana drogowskazem. Czy był postrzegany jako bohater?

HC von Moltke: Moja matka zawsze powtarzała, że nie chciała widzieć swojego męża jako męczennika. Bycie męczennikiem oznaczało dla niej wyniesienie ponad zwykłe ludzkie życie. Ojciec był według niej samodzielnie myślącym człowiekiem, który doszedł do wniosku, że trzeba stawić opór nazistom. Chciała, by pozostał zwyczajnym człowiekiem, nie idealizowanym ani przedstawianym jako bohater.

Anna Poznańska: W Krzyżowej, miejscu pana pierwszych wspomnień z dzieciństwa, w latach 1942 i 1943 spotykali się członkowie Kręgu z Krzyżowej. W 1989 roku odbyła się tu polsko-niemiecka Msza Pojednania. Jak patrzy pan dziś na to polsko-niemieckie i europejskie dziedzictwo?

HC von Moltke: Krzyżowa została wybrana na miejsce Mszy Pojednania, ponieważ to właśnie tutaj członkowie Kręgu z Krzyżowej formułowali myśli jasno wymierzone przeciw reżimowi nazistowskiemu. W Polsce natomiast w czasie dyktatury komunistycznej wielu opozycjonistów występowało przeciwko rządowi. Wielu z nich zaangażowało się także w proces polsko-niemieckiego pojednania i współtworzyło miejsce spotkań w Krzyżowej. Ludwig Mehlhorn był jednym z pierwszych, którzy w Krzyżowej połączyli sprzeciw wobec dyktatury Hitlera z opozycją wobec dyktatury komunistycznej i przedstawił oba te doświadczenia na jednej wystawie. Dzięki temu uhonorowani zostali nie tylko niemieccy członkowie Kręgu z Krzyżowej, lecz także polscy opozycjoniści, którzy po wojnie walczyli przeciwko represjom w Polsce. Wielu z nich zostało uhonorowanych przez Fundację „Krzyżowa”.

Anna Poznańska: Co, pana zdaniem, łączy członków Kręgu z Krzyżowej z antykomunistycznym ruchem oporu?

HC von Moltke: Obie grupy walczyły o bardziej wolny świat – świat, w którym ludzie mogą decydować o tym, jak rządzi się ich krajem, i prowadzić własne życie. W dyktaturach jest odwrotnie – tam to państwo decyduje, co może robić jednostka.

Anna Poznańska: Krzyżowa to miejsce pana pierwszych wspomnień z dzieciństwa. Jakie emocje towarzyszą panu, gdy odwiedza pan dziś polską Krzyżową?

HC von Moltke: Zawsze cieszę się, gdy mogę wrócić do pięknego krajobrazu Dolnego Śląska i zobaczyć, jak miejsce, w którym rozpocząłem swoją życiową

Rozmowa Helmutha Caspara von Moltkego z dr Anną Poznańską odbyła się w Gedenkstätte Deutscher Widerstand (pol. Miejsce Pamięci Niemieckiego Ruchu Oporu).

drogę, dziś wnosi wartościowy wkład we wspólne życie Polaków i Niemców. Dawniej był to majątek ziemski, z polami buraków cukrowych i ziemniaków, z krowami w oborze. Dziś te budynki mają zupełnie inną funkcję – gości się w nich młodzież.

Cieszy mnie to ogromnie i moja rodzina wspiera z całego serca fakt, że Krzyżowa znów tętni życiem i jest dziś domem dla międzynarodowego ośrodka spotkań.

Anna Poznańska: Po raz pierwszy przyjechał pan do polskiej Krzyżowej w 1976 roku i od tamtej pory regularnie odwiedza pan Polskę – także dzięki swojemu zaangażowaniu na rzecz tego miejsca. Czego może pan nauczyć się od Polski?

HC von Moltke: Za każdym razem, gdy przyjeżdżam do Polski, odkrywam coś nowego. Zawsze jest coś do odkrywania – jak wygląda świat z polskiej perspektywy, a jak z niemieckiej. Nieustannie fascynuje mnie, jak wiele jest różnych punktów widzenia rzeczywistości. Bardzo ważne jest to, abyśmy w Niemczech zrozumieli, że w Polsce można dochodzić do innych przekonań.

Anna Poznańska: Jest pan często zapraszany jako świadek historii, by opowiadać o ruchu oporu przeciwko nazizmowi. Niedawno spotkał się pan z uczniami i uczennicami w jednej z berlińskich szkół. Co chce pan przekazać młodym ludziom?

HC von Moltke: Chciałbym przypomnieć młodym ludziom, że w dyktaturach trzeba mieć odwagę powstać

i stawiać opór. Chcę im powiedzieć, żeby korzystali ze swojego prawa do demonstracji i angażowali się w obronę demokratycznych wartości. Ale chciałbym też, by cieszyli się beztroską młodością. By w swoim zaangażowaniu nie byli zbyt nieśmiali, a jednocześnie potrafili cieszyć się życiem, rodziną i przyjaciółmi. Bo tylko wtedy można się dobrze przygotować na wyzwania, jakie niesie przyszłość.

Helmuth Caspar von Moltke, ur. 1937 w Bonn, najstarszy syn Freyi i Helmutha Jamesa von Moltków. Wczesne lata życia spędził w Krzyżowej, a po II wojnie światowej mieszkał z matką i bratem przez kilka lat w Republice Południowej Afryki. W 1957 roku rozpoczął studia prawnicze w New College na Uniwersytecie Oksfordzkim, a następnie pracował zawodowo w koncernie BASF Aktiengesellschaft. Po upadku żelaznej kurtyny przedwcześnie zakończył karierę zawodową, by zaangażować się w działalność na rzecz Krzyżowej i dziedzictwa swoich rodziców. W 2004 roku wraz ze 140 fundatorami powołał Fundację im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej, której radzie fundacji przewodniczy od 2010 roku. Jego zaangażowanie zostało docenione niemieckim odznaczeniem państwowym. W czerwcu 2025 roku w Krzyżowej otrzymał Krzyż Zasługi na Wstędze Orderu Zasługi Republiki Federalnej Niemiec.

Przekazywanie wiedzy o II wojnie światowej

Nowa wystawa
„1939-1945. Lata, które zmieniły świat”

W kwietniu 2024 roku w Krzyżowej uroczyście otwarto nową wystawę stałą „1939-1945. Lata, które zmieniły świat”. Ekspozycja ma na celu przekazywać zwłaszcza młodym ludziom wiedzę o przyczynach, przebiegu i długofalowych skutkach II wojny światowej. Wystawa znajduje się na zewnątrz obok wystawy „Odwaga i pojednanie” i jest dostępna dla zwiedzających.

„Wojny nie wybuchają same z siebie” – to przesłanie wystawy, która pomaga młodym ludziom zrozumieć II wojnę światową w szerokim kontekście.

Wystawa „1939-1945. Lata, które zmieniły świat” została zaprojektowana jako pomoc dydaktyczna dla zespołu Fundacji „Krzyżowa” w pracy z międzynarodowymi grupami szkolnymi. Edukacja historyczno-obywatelska prowadzona przez Fundację zajmuje się takimi zagadnieniami jak ruch oporu wobec nazizmu, migracje powojenne oraz stosunki polsko-niemieckie po 1945 roku. Aby je omawiać, niezbędna jest rzetelna wiedza o II wojnie światowej.

Nowa wystawa stanowi wartościową podstawę – wypełnia luki w wiedzy, uzupełnia wcześniejsze informacje i otwiera nowe perspektywy.

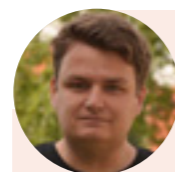
Wystawa „1939-1945. Lata, które zmieniły świat” pozwala zrozumieć kompleksowo II wojnę światową i jej konsekwencje. Składa się z dwóch części. Pierwsza przedstawia przyczyny wybuchu i przebieg wojny oraz różnice w polityce okupacyjnej w Europie Zachodniej i Wschodniej. Pokazuje również, jak w różnych krajach Europy organizował się ruch oporu. Druga część

wystawy poświęcona jest kluczowym zagadnieniom niezbędnym do zrozumienia historii i jej długotrwałych skutków.

Ukazuje mechanizmy szerzenia nienawiści, które doprowadziły do Holokaustu oraz przedstawia różne postawy ludzi wobec wojny i okupacji.

Ekspozycja ukazuje również różnice między polską a niemiecką kulturą pamięci. Kolejny ważny wątek dotyczy globalnych następstw II wojny światowej oraz współczesnych konfliktów – od wojen w Afryce, przez ludobójstwo w byłej Jugosławii, aż po zbrodnię agresję Rosji na Ukrainę.

Wystawę przygotowali pracujący w Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego: Anna Kudarewska, Dominik Kretschmann, dr Tomasz Skonieczny i dr Robert Żurek. Za koncepcję architektoniczną i graficzną odpowiada biuro JAZ+ Architects z Warszawy.

Dr Tomasz Skonieczny – absolwent historii na Uniwersytecie Wrocławskim. W latach 2007-2016 pracownik wrocławskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. Od 2017 roku koordynator projektów edukacyjnych i szkoleń poświęconych historii i edukacji demokratycznej w Krzyżowej. Członek Towarzystwa Studiów Interdyscyplinarnych. Naukowo zajmuje się antropologią polityczną oraz kulturą pamięci. Autor i redaktor licznych publikacji, podcastów, scenariuszy lekcji i warsztatów.

Pielęgnowanie pamięci w zdigitalizowanym świecie

Seminarium Miejsc Pamięci Europy Wschodniej
i Zachodniej w Krzyżowej

Raz w roku Fundacja „Krzyżowa” zaprasza pracowniczki i pracowników miejsc pamięci oraz muzeów na trzydniowe spotkanie. Nie jest to klasyczna konferencja, gdyż w centrum uwagi znajduje się praktyczna praca miejsc pamięci i placówek edukacyjnych. Wymiana doświadczeń ma wyjątkową wartość, ponieważ obowiązuje zasada: każdy uczestnik może być również prelegentem. Dominik Kretschmann wyjaśnia, co sprawia, że to międzynarodowe spotkanie w Krzyżowej ma tak szczególny charakter.

Podczas spotkań najważniejsza jest wymiana doświadczeń.

Już od przeszło 20 lat odbywa się seminarium umożliwiające wymianę doświadczeń i wzajemne poznanie. W 2003 roku Fundacja „Krzyżowa” zorganizowała je po raz pierwszy we współpracy z Federalną Fundacją Badań nad Dyktaturą SED, Evangelische Akademie Berlin oraz Gedenkstätte Deutscher Widerstand. Było to pierwsze wydarzenie, które świadomie zgromadziło pracowników miejsc pamięci i muzeów z Europy Wschodniej i Zachodniej. Od początku spotykają się tam przedstawiciele małych, często wolontariackich organizacji oraz dużych, działających od dziesięcioleci ośrodków.

Ponieważ od samego początku centralną rolę odgrywa międzynarodowa wymiana myśli, obejmująca często osoby uczestniczące z ponad dziesięciu krajów, całe wydarzenie jest tłumaczone symultanicznie. Przez wiele lat głównymi językami spotkania były polski, niemiecki i rosyjski; od 14. edycji dołączono język angielski, a od 2023 roku wycofano język rosyjski.

Co roku w seminarium uczestniczy około 70 osób z nawet 15 krajów. Trudno o inne wydarzenie Fundacji, które tak doskonale realizowałoby jej misję „dla porozumienia europejskiego”.

Tematem spotkania w 2025 roku był obraz: Jakie obrazy udokumentowały wydarzenia XX wieku? Czego nie pokazano na fotografiach i jak zmieniło się wykorzystanie obrazu w ostatnich latach? Te pytania dotyczą nie tylko przeszłości, lecz także wyzwań, przed którymi staje dzisiejsza kultura pamięci w coraz bardziej cyfrowym świecie.

Szczegółowy raport z tego seminarium ukazał się w numerze 218 (czerwiec 2025) Gedenkstättenrundbrief, wydawanego przez berlińskie Centrum Dokumentacyjne Topografia Terroru. Partnerami wydarzenia w 2025 roku byli: Federalna Fundacja Badań nad Dyktaturą SED, Evangelische Akademie Berlin, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” z Wrocławia oraz Gedenkstätte Deutscher Widerstand. Spotkanie zostało dofinansowane ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dominik Kretschmann – absolwent prawa na uczelniach w Passau, Irkucku (Rosja) i Frankfurt nad Odrą. Po drugim egzaminie państwowym w latach 2002-2004 prowadził zajęcia w ramach programu lektorów Robert Bosch Stiftung na wydziale prawa Uniwersytetu w Segedynie na Węgrzech. W latach 2005-2007 regionalny koordynator ds. Polski i Czech w Institut für Auslandsbeziehungen (ifa). Od 2007 roku pracownik Fundacji „Krzyżowa”, a od 2012 roku kierownik Miejsca Pamięci.

Osiem tez o rosyjskiej wojnie napastniczej przeciwko Ukrainie

Co możemy zrobić jako sieć organizacji skupionych wokół Krzyżowej?

Od ponad czterech lat znów mamy wojnę na naszym kontynencie, i to w wymiarze, jakiego Europa nie widziała od 1945 roku. Jakie wnioski organizacje skupione wokół Krzyżowej powinny wyciągnąć z tej wojny? W jakim stopniu powinna ona skłonić nas do ponownego przemyślenia celów i metod naszej pracy? Doktor Robert Żurek zajmuje się tymi pytaniami – nie udzielając gotowych odpowiedzi, lecz dając impuls do dalszych rozważań wewnątrz naszej sieci.

Zrozumiemy, o co toczy się gra

„Przyszłość Europy rozstrzyga się dziś w Ukrainie”. Od lutego 2022 roku słyszałem i czytałem to zdanie niezliczoną liczbę razy. Rzeczywiście, Rosja chce nie tylko zniszczyć Ukrainę, lecz także siłą odtworzyć dawną strefę wpływów na wschodzie kontynentu oraz zdestabilizować, podzielić i pogrążyć Zachód w kryzysie. Jeśli Ukraina zostanie pokonana, rosyjska wojna hybrydowa przeciwko Zachodowi zostanie zintensyfikowana, a być może przekształci się w wojnę konwencjonalną.

Los Ukrainy ma więc kluczowe znaczenie dla przyszłości Europy – a tym samym także dla przyszłości Krzyżowej, miejsca europejskiego porozumienia.

Z tego wynika, że nasze wsparcie dla Ukrainy musi stać się priorytetem i jeszcze silniejszym elementem naszej działalności.

Szeroko otwórzmy krzyżowską skrzynię skarbów...

Jako organizacje społeczeństwa obywatelskiego nie możemy bezpośrednio zakończyć rozlewu krwi ani wynegocjować sprawiedliwego pokoju. Możemy jednak wspierać społeczeństwo obywatelskie Ukrainy – w przetrwaniu wojny, w rozwoju mimo trudności, w procesie leczenia ran wojennych oraz w zbliżaniu kraju do Unii Europejskiej. Pomocne mogą tu być nasze wieloletnie doświadczenia i kompetencje, ale także historyczne dziedzictwo Krzyżowej. W Europie istnieje niewiele miejsc, które potrafią przekazywać tak cenne i aktualne lekcje historii, jak ta mała wieś u stóp Gór Sowich.

Krąg z Krzyżowej, polsko-niemieckie pojednanie i międzynarodowa współpraca obywatelska przy odbudowie Krzyżowej w 1989 roku są symbolami nadziei. Dowodzą, że nawet w najtrudniejszych warunkach niemożliwe może stać się możliwe.

I świadczą o skuteczności takich postaw jak empatia, dialog, odwaga cywilna, odpowiedzialność i solidarność.

Nie pomijajmy głębszych przyczyn

Byłoby jednak błędem działać wyłącznie w kierunku wschodnim. Głębsze przyczyny rosyjskiej agresji leżą także na Zachodzie. Nie zmieniano postępowania wobec Rosji mimo konfrontacyjnego przemówienia Putina w Monachium w 2007 roku, mimo inwazji na Gruzję w 2008 roku, brutalnego tłumienia opozycji w Rosji i masowych zbrodni w Czeczenii. Nawet na aneksję Krymu i innych terytoriów Ukrainy w 2014 roku Zachód zareagował powściągliwie, choć USA i Wielka Brytania (a pośrednio także Francja) udzieliły Ukrainie w 1994 roku gwarancji bezpieczeństwa. To właśnie zachęciło Putina do jeszcze bardziej radykalnych działań. Musimy podjąć kluczowym zadaniem, jakimi są rozliczenie historii błędów i zaniechań w stosunkach z Rosją oraz uświadamianie społeczeństw, do czego prowadzą krótkowzroczność, chciwość, narodowy egoizm i brak solidarności.

Wzmacniamy edukację obywatelską

Równie ważne jest wzmacnianie demokracji i europejskiej tożsamości w Polsce i w Niemczech. Dotyczy to szczególnie młodzieży, naszej najważniejszej grupy docelowej. Według sondaży, gdyby tylko młodzi ludzie wybierali swoich politycznych reprezentantów w Polsce i w Niemczech, to antyeuropejskie i prorosyjskie partie miałyby znacznie większe wpływy niż obecnie.

Dlatego edukacja obywatelska musi stać się jeszcze wyraźniejszym priorytetem całej naszej działalności edukacyjnej.

Opracowaliśmy już dobre programy, które rozwijają demokratyczne postawy (zdolność do oceny politycznych działań, przejmowanie odpowiedzialności, kierowanie się wartościami i odwagą) oraz kompetencje medialne (odporność na mowę nienawiści i dezinformację). Ale musimy być jeszcze lepsi i docierać zwłaszcza do najbardziej zagrożonych młodych ludzi.

Dajmy poczuć, czym jest europejska wspólnota

Krzyżowa jest miejscem edukacji, ale także spotkań. Poczucie europejskiej wspólnoty może pogłębiać się tylko dzięki wspólnemu przeżywaniu i współtworzeniu procesów edukacyjnych. W te procesy musimy jeszcze silniej włączać ludzi z Ukrainy. I nie tylko z Ukrainy! Dramatyczna sytuacja tego kraju nie powinna przesłaniać nam losu innych państw Europy Wschodniej, takich jak Gruzja czy Mołdawia, których dążenia europejskie również są blokowane przez Rosję. Nie zapominajmy też o samej Rosji! Są tam ludzie, którzy potępiają działania swoich władz i często płacą za to wysoką cenę. Oni również mają prawo do naszej solidarności i wspólnoty.

Za wcześniej na ukraińsko-rosyjskie pojednanie!

Nie powinniśmy jeszcze nawoływać do ukraińsko-rosyjskiego pojednania, choć mogłoby się to wydawać naturalne właśnie dla Krzyżowej. Dopóki ukraińskie społeczeństwo doświadcza ran zadawanych przez brutalnego agresora, dopóty pytanie o pojednanie z tym agresorem oznaczałoby dodatkowe cierpienie dla ofiar. Kwestia pojednania nie powinna być poruszana teraz, lecz dopiero po zakończeniu wojny – i nie przez Ukrainę, lecz Rosję.

Wspierajmy na zasadzie równego partnerstwa

Nie możemy ulec pokusie, że wiemy lepiej niż Ukraińcy i Ukrainki, czego oni potrzebują. Paternalizm to stary grzech Zachodu w relacjach ze Wschodem.

Ludzie, którzy od pomarańczowej rewolucji z niezwykłą odwagą i determinacją walczyli o europejskie wartości, nie potrzebują pouczenia. Dlatego we wszystkich naszych planach musimy pytać naszych ukraińskich przyjaciół o ich potrzeby, oczekiwania i pomysły. Na szczęście mamy sieć ukraińskich organizacji partnerskich, z którymi od lat współpracujemy. Warto jednak rozważyć silniejszą obecność ekspertów i ekspertek z Ukrainy i Europy Wschodniej w naszych gremiach i kadrach.

Działajmy jeszcze intensywniej

Nie chcę, by powstało wrażenie, że robimy zbyt mało. Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego i stowarzyszenie Kreisau-Initiative, przy finansowym wsparciu Fundacji im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej, od lat prowadzą liczne projekty z udziałem ukraińskich uczestników i uczestniczek. Po wybuchu wojny przyjęliśmy i objęliśmy opieką około 200 uchodźców. Od lutego 2022 roku nad Krzyżową nieprzerwanie powiewa ukraińska flaga. Już dziś jesteśmy jednymi z najważniejszych organizacji obywatelskich budujących mosty między Wschodem a Zachodem w Europie. A jednak powinniśmy wrzucić jeszcze wyższy bieg, bo na Wschodzie właśnie rozstrzyga się nasza przyszłość.

Dr hab. Robert Żurek – historyk i teolog katolicki. W 2003 roku obronił doktorat poświęcony relacjom między Kościołami w Polsce i Niemczech w latach 1945-1956. Był stypendystą Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie (2003-2006). Pracownik naukowy i zastępca dyrektora Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie w latach 2006-2012. Dyrektor wrocławskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2013-2016. Od 2016 roku członek zarządu Fundacji „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego.

KRZYŻOWA ZAPRASZA

Dawny majątek rodziny von Moltke z atrakcyjnym parkiem jest otwarty dla wszystkich gości. Odbywają się tu spotkania młodzieży, konferencje, seminaria i zjazdy. Ze względu na fascynującą historię i urokliwe górskie otoczenie Krzyżowa jest również warta odwiedzenia w ramach prywatnych wycieczek. Restauracja U Hrabiego oferuje wyśmienite dania kuchni polskiej oraz domowe wyroby cukiernicze. Dochody z wynajmu i gastronomii w całości wspierają Fundację „Krzyżowa”. Zapraszamy do Krzyżowej!

Podróże studyjne i zwiedzanie

Ze względu na swoją inspirującą europejską historię Krzyżowa jest popularnym celem podróży studyjnych. Zwiedzić można Dom na Wzgórzu, plenerowe wystawy „Odważa i pojednanie” i „1939-1945. Lata, które zmieniły świat” oraz barokowy pałac. Oprócz oprowadzań w językach polskim, niemieckim i angielskim dotyczących dziedzictwa Krzyżowej można także zamówić wykłady z historii i warsztaty. Jeśli chcą Państwo poznać historię Krzyżowej na miejscu, zapraszamy do kontaktu.

Międzynarodowe wymiany szkolne

Dwu- i trójstronne wymiany szkolne należą do głównej działalności naszego Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Krzyżowej. Uczniowie i uczennice spotykają się tu od ponad 20 lat. Polsko-niemieckie spotkania młodzieży są dofinansowywane przez Polsko-Niemiecką Współpracę Młodzieży, a wniosek składa Fundacja. Zainteresowane szkoły prosimy o kontakt.

Uroczystości rodzinne

Krzyżowa od lat jest popularnym miejscem na uroczystości rodzinne, takie jak wesela, chrzty czy okazjonalne spotkania. W pięknym otoczeniu i z dbałością o każdy szczegół można u nas otrzymać kompleksową obsługę: imponujące sale, potrawy dopasowane do indywidualnych potrzeb oraz profesjonalną obsługę. Zapraszamy Państwa wraz z rodziną do Krzyżowej!

Podróże prywatne

Krzyżowa jest otwarta również dla gości indywidualnych. Podczas pobytu można odkrywać jej bogatą historię oraz fascynujące krajobrazy. Dostępne dla osób zwiedzających są filmy przewodnik oraz tradycyjne papierowe przewodniki turystyczne do samodzielnego poznawania historii tego miejsca. Krzyżowa to także doskonała baza do wędrowek w Góry Sowie lub wizyt w Kościele Pokoju w Świdnicy (zabytek UNESCO) oraz w Zamku Książ w Wałbrzychu.

Kontakt

Biuro Obsługi Klienta i Sprzedaży
bokis@krzyzowa.pl, tel.: +48 74 85 00 200
www.mck.krzyzowa.pl

Międzynarodowe Centrum Konferencyjne w Krzyżowej

- około 250 miejsc noclegowych w pokojach jedno-, dwu-, trzy- i czteroosobowych
- 20 sal seminaryjnych i konferencyjnych
- sala na większe wydarzenia mieszcząca do 360 osób
- hala sportowa, boiska sportowe i place zabaw, sala kinowa, ogród dydaktyczny oraz teren zielony z miejscem na ognisko i altanę
- trzy wystawy stałe poświęcone dziedzictwu Krzyżowej
- stołówka oraz restauracja U Hrabiego

Organizacje skupione wokół Krzyżowej

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego

Fundacja prowadzi największy w Europie Środkowo-Wschodniej międzynarodowy ośrodek spotkań młodzieży oraz miejsce pamięci, które upowszechnia dziedzictwo opozycji nazistowskiej i pamięć o Mszy Pojednania z 1989 roku. Co roku organizuje ponad 100 projektów edukacyjnych i międzynarodowych spotkań poświęconych historii, społeczeństwu obywatelskiemu i ekologii. Tworzy przestrzeń, w której

młodzi ludzie z całej Europy uczą się od siebie nawzajem i budują wzajemne zaufanie.

Zarząd: Dorota Krajdocha, dr hab. Robert Żurek
Przewodniczący rady Fundacji: Ole Jantschek
Przewodniczący rady Nadzorczej: dr Grzegorz Warzocha

Stowarzyszenie Kreisau-Initiative w Berlinie

Stowarzyszenie Kreisau-Initiative tworzy przestrzeń do nauki i spotkań, aby zwłaszcza młodzi ludzie nabyli umiejętności potrzebne do kształtowania demokratycznego i solidarnego społeczeństwa w Europie, które żyje w równowadze ze środowiskiem naturalnym. Organizuje międzynarodowe i włączające spotkania młodzieży, a także szkolenia i seminaria dla osób pracujących z młodzieżą. W swojej działalności edukacyjnej koncentruje się na trzech głównych obszarach: historii współczesnej i prawach człowie-

ka, edukacji włączającej oraz transformacji społeczno-ekologicznej. Wiele wydarzeń stowarzyszenia odbywa się w Krzyżowej. Ponadto dzięki współpracy z licznymi organizacjami z różnych krajów Kreisau-Initiative realizuje projekty również poza granicami Niemiec i Polski – m.in. w Grecji, Bośni i Hercegowinie, Francji i Portugalii.

Dyrektor zarządzający: dr Richard Roewer
Przewodniczący zarządu: Bernd Böttcher

Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej w Berlinie

Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej – założona w 2004 roku przez zaangażowanych obywateli i obywatelki z Niemiec, Polski, Holandii, Szwajcarii i USA – ma na celu wspieranie międzynarodowego porozumienia i pokojowego współżycia w Europie. Jako niezależna fundacja pożytku publicznego nie jest związana z żadną partią polityczną ani rządem. Fundacja wspiera finansowo i ideowo krzyżowską

działalność na rzecz pokoju, dba o długofalowe utrzymanie i rozwój Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży i Miejsca Pamięci, a także angażuje się w krytyczną dyskusję na temat historii.

Dyrektorka zarządzająca: dr Anna Quirin
Przewodniczący rady Fundacji: Helmuth Caspar von Moltke

Krzyżowa to czterohektarowe miejsce spotkań i pamięci. Krzyżowa to także trzy organizacje, które ściśle ze sobą współpracują.

Dziedzictwo Krzyżowej podtrzymują trzy organizacje działające w Polsce i w Niemczech: Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, stowarzyszenie Kreisau-Initiative e. V. oraz Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej. Choć ich powstanie przebiegało odmiennie, a zakresy działalności są różne, łączy je krzyżowskie DNA. Wszystkie trzy organizacje podzielają przekonanie, że demokracja opiera się na dialogu i porozumieniu, oraz że dziedzictwo opozycji i duch polsko-niemieckiego pojednania należy przekazywać kolejnym pokoleniom w namacalny sposób. Krzyżowa pragnie inspirować do zaangażowania na rzecz demokracji.

Sprawozdania finansowe 2024

Rok 2024 upłynął pod znakiem europejskich wyzwań, niepewności gospodarczej i skutków globalnych konfliktów. Właśnie w takich trudnych czasach trzy organizacje krzyżowskie odgrywają szczególną rolę – poprzez wspieranie i realizację międzynarodowych spotkań młodzieży przyczyniają się znacząco do wzajemnego zrozumienia i pokojowego współistnienia. Pomimo niesprzyjających warunków nasze organizacje utrzymały stabilność finansową, z powodzeniem zrealizowały kluczowe projekty i wprowadziły nowe impulsy rozwojowe. Sprawozdania finansowe za rok 2024 przedstawiają precyzyjny przegląd danych liczbowych oraz zrealizowanych działań.

Inicjatywa Krzyżowa e. V.

Rok 2024 przyniósł wiele zmian w działalności Inicjatywy Krzyżowa, co znalazło odzwierciedlenie również w finansach stowarzyszenia. Biuro organizacji mogło cieszyć się wielokrotnym wzmocnieniem kadrowym. W dziale „Historia współczesna i prawa człowieka” zatrudniono nową młodszą menedżerkę projektów, do zespołu komunikacji i promocji dołączyła nowa pracowniczka. Stanowisko kierownika działu „Transformacja społeczno-ekologiczna” zostało obsadzone na nowo, w biurze pojawiła się również referentka zarządu. Zespół pracowników zrealizował ponad 60 projektów, w tym nowe programy i partnerstwa, takie jak

„Up2Youth”, realizowany we współpracy z organizacjami z Francji, Włoch, Grecji i Hiszpanii. Celem projektu jest wspieranie zaangażowania społecznego i politycznego młodzieży poprzez działania kulturalne – szczególnie młodych osób pochodzących z miejskich, defaworyzowanych dzielnic. Projekt „Uprooted” został tematycznie i geograficznie rozszerzony: po raz pierwszy odbył się w Grecji, skupiając się na losach dzieci greckich w czasie niemieckiej okupacji oraz podczas wojny domowej w Grecji. Te nowe kierunki i rozszerzenia znajdują swoje odzwierciedlenie zarówno w wysokości dotacji projektowych, jak i w liczbie uczestników. W roku 2024 w projektach Inicjatywy Krzyżowa wzięło udział ponad 2200 uczestników.

Przychody

Przychody Inicjatywy Krzyżowa w 2024 roku wyniosły **1 944 701 €**, co oznacza wzrost o prawie 400 000 € w porównaniu z rokiem 2023 (1 551 949 €). Na kwotę tę składają się głównie dotacje projektowe w wysokości 1 886 308 €, a także opłaty uczestników – 50 218 €. Obie pozycje wzrosły znacząco w porównaniu z rokiem 2023 (dotacje projektowe: 1 517 894 €, opłaty uczestników: 16 473 €). Składki członkowskie i darowizny stanowią najmniejszą część przychodów – 8 175 €.

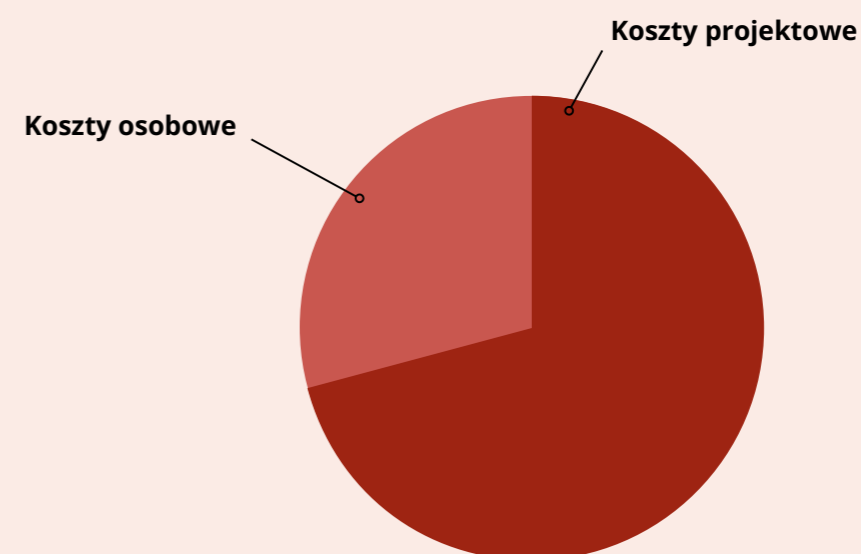
Wydatki

Wzrost liczby realizowanych projektów znajduje odzwierciedlenie również w wydatkach. Całkowite wydatki w roku 2024 wyniosły **1 938 535 €**. Koszty projektowe wzrosły do 1 377 799 €, w porównaniu z 1 095 461 € w 2023 roku. Wraz ze zwiększeniem zatrudnienia w biurze organizacji wzrosły również koszty osobowe, które w 2024 roku wyniosły 560 736 €, w porównaniu do 444 501 € w roku poprzednim.

Przychody 2024

Wydatki 2024

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego

Rok 2024 był dla Fundacji „Krzyżowa” bardzo udany pod względem programowym. Liczba międzynarodowych spotkań, projektów i wydarzeń utrzymała się na wysokim poziomie, a w niektórych obszarach nawet zwiększyła. Z liczbą ponad 40 000 noclegów ośrodek osiągnął rekordowy poziom obłożenia – w miesiącach letnich Krzyżowa była całkowicie zarezerwowana.

Pomimo tych sukcesów, wynik finansowy w porównaniu z latami poprzednimi okazał się słabszy. Wpływ na to ma trudne otoczenie ekonomiczne, w jakim obecnie funkcjonuje fundacja. Wysoka inflacja nie jest rekompensowana przez odpowiedni wzrost finansowania projektowego. W wielu liniach programowych środki finansowe kurczą się w szybkim tempie, podczas gdy koszty stałe fundacji stale rosną.

Nie wszystkie podwyżki kosztów można przenieść na uczestników.

Dodatkowo konieczne są niezbędne inwestycje infrastrukturalne – jak obecnie w remont Domu na Wzgórzu. W bilansie ukryta jest zatem strukturalna luka finansowa szacowana na około 3 400 000 zł rocznie. Takie dodatkowe środki fundacja potrzebuje corocznie, by systematycznie odnawiać budynki, rekompensować inflację i utrzymać konkurencyjne wynagrodzenia.

Przychody

W roku 2024 przychody Fundacji Krzyżowa wyniosły **25 271 140 zł** (5 914 145 €). Główną ich część stanowiły dotacje projektowe. Ze środków publicznych po stronie polskiej fundacja uzyskała 11 682 718 zł (2 734 079 €), w tym 640 204 zł (149 825 €) z krajowych źródeł, m.in. z Ministerstwa Spraw Zagranicz-

nych RP oraz Narodowego Instytutu Wolności. Od jednostek samorządu terytorialnego napłynęły środki w wysokości 11 042 514 zł (2 584 253 €), z czego 94,5 % stanowiły środki pochodzące z funduszy Unii Europejskiej. Po stronie niemieckich instytucji publicznych fundacja otrzymała 625 905 zł (146 479 €)

z Auswärtiges Amt za pośrednictwem Konsulatu Generalnego Niemiec we Wrocławiu. Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży w Poczdamie i Warszawie wsparła projekty fundacji kwotą 2 808 197 zł (657 196 €). Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Nowej Krzyżowej przekazała w 2024 roku środki na projekty w wysokości 579 695 zł (135 665 €). Inne fundacje i organizacje wsparły działania w Krzyżowej kwotą 857 876 zł (200 767 €). Przychody z opłat uczestników i oprowadzania grup wyniosły 4 677 859 zł (1 094 748 €), a z działalności gospodarczej i majątku – 1 936 539 zł (453 204 €). Fundacja uzyskała także darowizny celowe w wysokości 325 021 zł (76 064 €). Wartość amortyzacji wyniosła 1 678 974 zł (392 926 €). Przychody z działalności operacyjnej i wynajmu stanowiły 98 355 zł (23 017 €).

Wydatki

Łączne wydatki Fundacji Krzyżowa w 2024 roku wyniosły **25 256 176 zł** (5 910 643 €).

W tym:

- koszty pomocy dla Ukrainy – 837 433 zł (195 983 €),
- koszty wynagrodzeń i honorariów – 4 979 265 zł (1 165 286 €), z czego 4 017 537 zł (940 215 €) stano-

wiły wynagrodzenia podstawowe dla 56 pracowników fundacji,

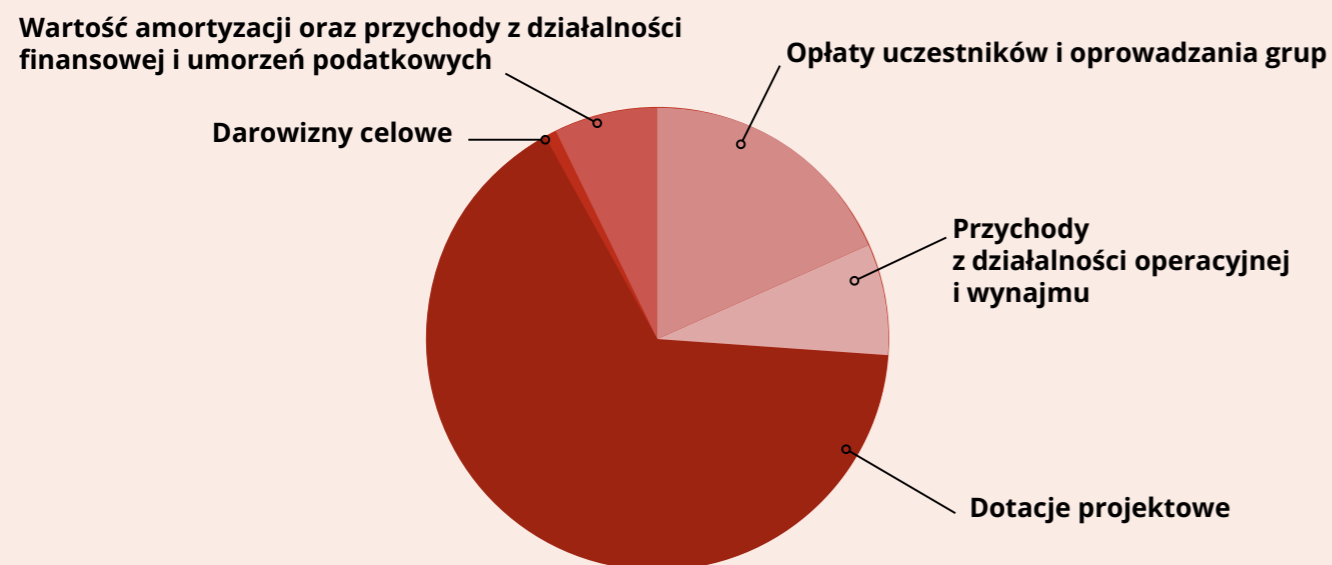
- koszty utrzymania i konserwacji obiektów – 5 325 874 zł (1 246 402 €),
- inwestycje infrastrukturalne długoterminowe i wyposażenie – 1 171 774 zł (274 227 €).

Kurs walutowy

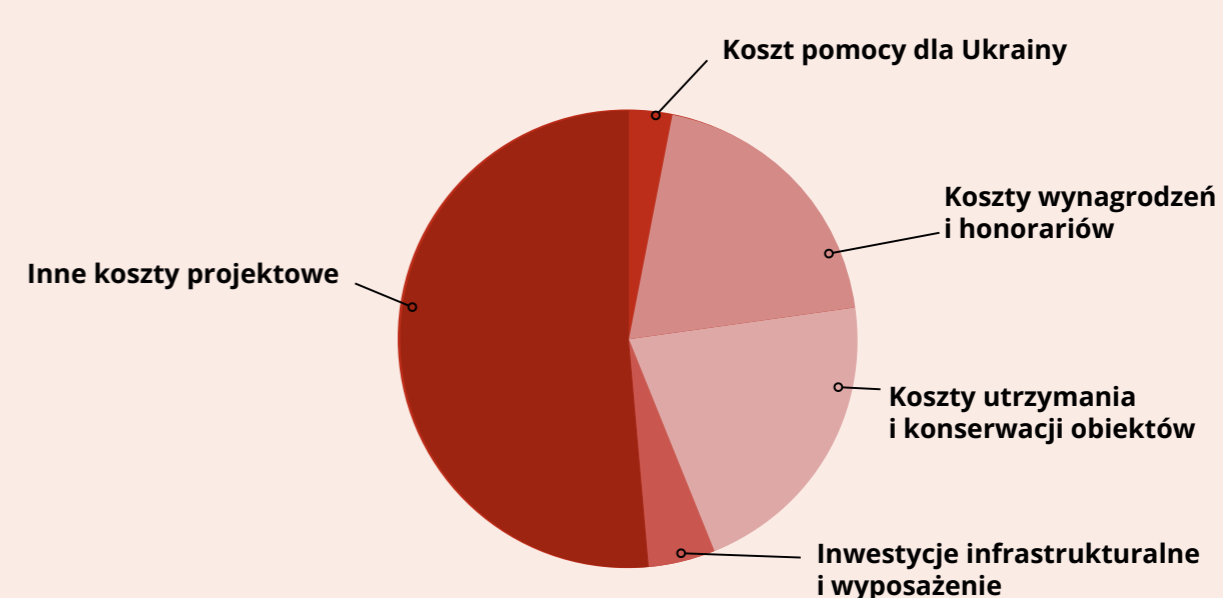
Sprawozdanie finansowe Fundacji Krzyżowa zostało sporządzone w złotych polskich (PLN). Dla ułatwienia porównania podane tu wartości w euro zostały przeliczone według kursu z dnia 30.12.2024 r.:

1 € = 4,2730 zł.

Przychody 2024

Wydatki 2024

Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Nowej Krzyżowej

Rok 2024 był dla Fundacji im. Freyi von Moltke czasem wyraźnych priorytetów programowych i nowych impulsów rozwojowych. W centrum uwagi znalazły się inicjatywy sprzyjające dialogowi międzypokoleniowemu, poszerzaniu perspektyw historycznych oraz podejmowaniu aktualnych wyzwań politycznych w Europie. W ramach cyklu rozmów ze świadkami historii potomkowie osób zaangażowanych w ruch oporu spotykali się z młodzieżą, by rozmawiać o pamięci, wartościach i odpowiedzialności. Rozpoczęcie prac nad biograficzną powieścią graficzną o Freyi i Helmuthcie Jamesie von Moltke zainicjowało długofalowy projekt edukacyjny, który otwiera nowe formy przekazu historycznego. Coroczna podróż do Krzyżowej była w 2024 roku poświęcona w sposób szczególny relacjom polsko-niemieckim i ich pamięciowym wymiarom – z uwzględnieniem spojrzenia na Wschód. Najważniejszym projektem wspieranym finansowo pozostaje remont i modernizacja historycznego Domu na Wzgórzu.

Rok ten był również okresem odnowy komunikacyjnej fundacji – dzięki nowej stronie internetowej i zaktualizowanej identyfikacji wizualnej wizerunek zewnętrzny został zmodernizowany i ujednolicony.

Majątek fundacji

Na koniec roku sprawozdawczego majątek fundacji wyniósł **2 380 036 €**.

Przychody

W 2024 roku Fundacja im. Freyi von Moltke osiągnęła łączny przychód w wysokości **542 796 €**. Zasilenia kapitału założycielskiego wyniosły 18 807 €, wzmacniając długoterminową stabilność finansową fundacji.

Z tytułu darowizn celowych i środków projektowych wpłynęło 265 356 €. Członkowie kręgu przyjaciół fundacji wsparli realizację celów statutowych kwotą 54 200 € – co jest wyrazem głębokiego związku i zaangażowania. Ponadto około 350 darczyńców indywidualnych przekazało jednorazowe datki, które w okresie sprawozdawczym osiągnęły łączną wartość 166 711 €.

Dodatkowo, akcje darowizn inicjowane przez przyjaciół i sympatyków fundacji przyniosły 3 160 €. Kapitał fundacyjny wygenerował dochody w wysokości 34 562 €, które również zasiły działalność statutową.

Wydatki

W 2024 roku Fundacja im. Freyi von Moltke przeznaczyła na cele statutowe łącznie **332 064 €**. Od momentu założenia w 2004 roku wydatki na realizację celów statutowych osiągnęły **2 745 823 €**.

Głównym priorytetem pozostało wspieranie renowacji historycznego Domu na Wzgórzu w Krzyżowej. Ponadto fundacja finansowała projekty młodzieżowe oraz utrzymanie stanowiska kierowniczego na miejscu. W ramach własnych inicjatyw fundacja zorganizowała dwa wydarzenia, dwie kilkudniowe podróże do Krzyżowej i Wrocławia oraz cztery spotkania ze świadkami historii. Najważniejszym projektem w obszarze komunikacji i promocji był relaunch strony internetowej. Koszty osobowe niezwiązane bezpośrednio z realizacją celów statutowych wyniosły 63 974 €, a koszty administracyjne – obejmujące zarządzanie majątkiem, opłaty bankowe, ubezpieczenia i bieżącą działalność biura – wyniosły 30 851 €. Na koniec roku fundacja dysponowała rezerwami projektowymi w wysokości **189 514 €**, które zostaną

przeznaczone w kolejnych latach na dalsze działania i projekty fundacyjne.

Fundusze imienne i fundacje powiernicze

Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Nowej Krzyżowej zarządza trzema funduszami imiennymi:

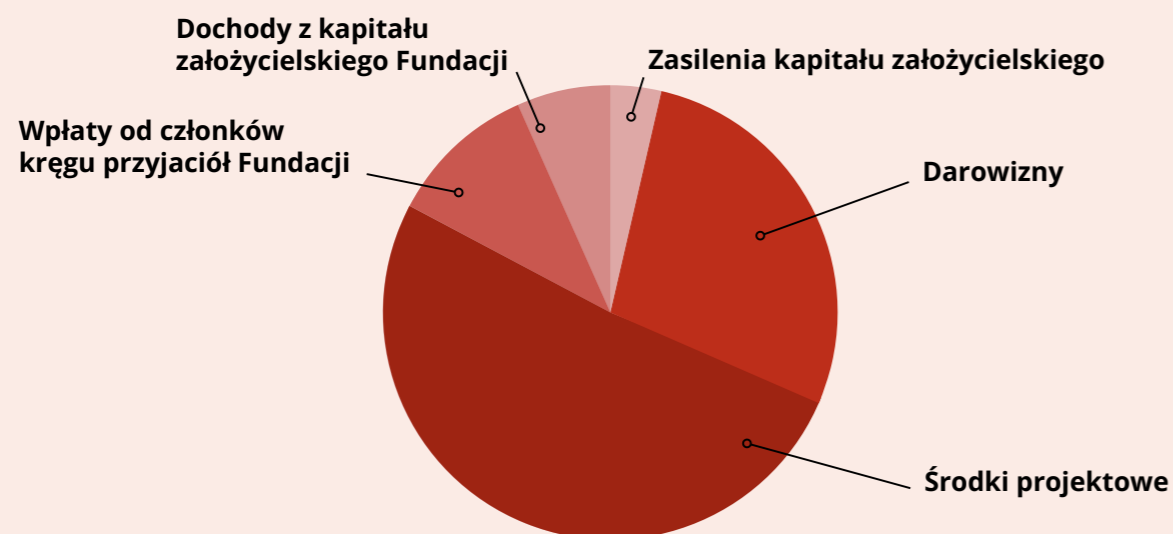
- Lydia-Fonds im. Hansa-Joachima Klupscha,
- Fundusz im. dr. Wenera Minzlaffa,
- Fundusz im. feldmarszałka Helmutha Karla Bernharda hrabiego von Moltke (utworzony w 2020 r.),

oraz dwiema fundacjami powierniczymi.

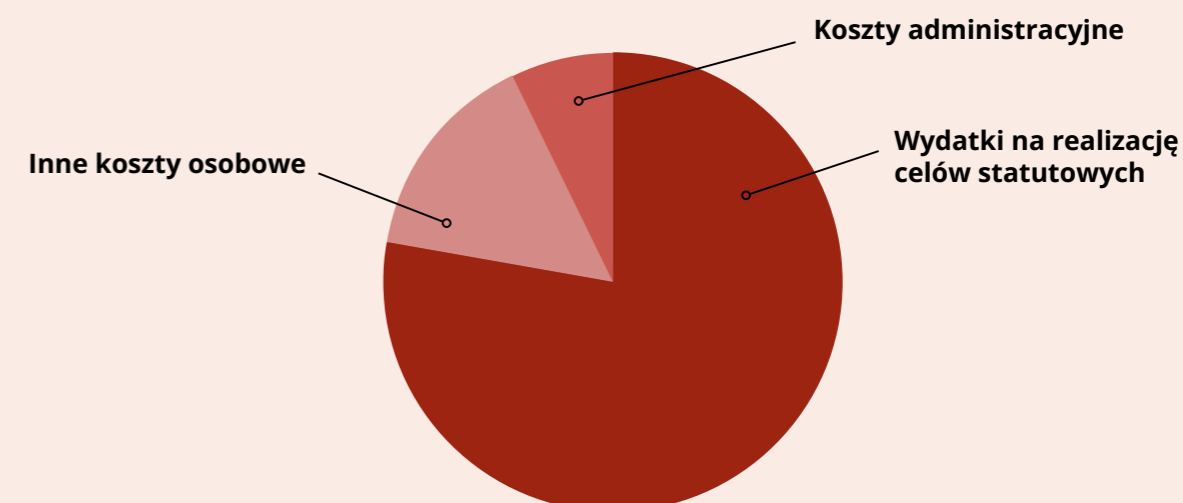
Fundacja Victora i Yvonne von Schweinitz na rzecz Porozumienia Europejskiego w 2024 roku nie przyznała dotacji, a na koniec roku jej majątek wynosił 72 639 €.

Fundacja Georga Zinnera w 2024 roku kontynuowała wspieranie inwestycji infrastrukturalnych w Krzyżowej, finansując niezbędną wymianę kabin prysznicowych w budynku hotelowym „Spichlerz”.

Przychody 2024

Wydatki 2024

Dziękujemy!

Krzyżowa to symbol polsko-niemieckiego porozumienia, obywatelskiego oporu wobec reżimu nazistowskiego, dialogu, pokojowej Europy i wzmocnienia demokracji. Krzyżowa to jednak także wszyscy ludzie, firmy i organizacje, którzy wspierają działalność trzech krzyżowskich organizacji. Z całego serca dziękujemy za to zaangażowanie!

Nasza praca jest możliwa tylko dlatego, że otrzymujemy wsparcie od prywatnych darczyńców i inicjatyw, środki z programów dotacyjnych i fundacji oraz organów publicznych. Dzięki tym różnorodnym źródłom finansowania możemy łączyć młodych ludzi z różnych krajów, pielęgnować historię i umacniać europejską wymianę myśli i doświadczeń.

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego jest polską organizacją pozarządową, która prowadzi w Krzyżowej największy międzynarodowy ośrodek spotkań młodzieży w Europie Środkowo-Wschodniej. Swoją działalność finansuje przede wszystkim ze środków pochodzących od licznych organizacji grantodawczych, programów Unii Europejskiej, opłat za udział oraz działalności gospodarczej. Ponadto Fundacja jest częściowo wspierana przez rządy Polski i Niemiec. Prywatne darowizny i inne środki finansowe pozwalają jej prowadzić działalność w sposób długofalowy.

Stowarzyszenie Kreisau-Initiative organizuje międzynarodowe i włączające projekty w Krzyżowej oraz w innych miejscach Europy. Działalność obejmuje spotkania młodzieży oraz szkolenia dla osób pracujących z młodzieżą, w których uczestniczą osoby z Europy i innych kontynentów. Projekty są finansowane głównie ze środków Unii Europejskiej (program Erasmus+), funduszy publicznych oraz dotacji od licznych fundacji. Dodatkowo stowarzyszenie może liczyć na finansowe i ideowe wsparcie swoich członkiń i członków.

Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej wspiera Krzyżową jako miejsce międzynarodowych spotkań i dialogu oraz promuje aktywną konfrontację z historią dyktatur, ruchu oporu i opozycji w XX wieku. Swoją działalność finansuje z dochodów z kapitału, oraz przede wszystkim z darowizn, dopłat do kapitału i dotacji. Jako fundacja wspólnotowa skupia zaangażowanie licznych darczyńców, fundatorów i organizacji, a pod jej auspicjami działają fundacje powiernicze i fundusze imienne o takich samych celach. Ważnym filarem jest także Krąg Przyjaciół Fundacji, który wspiera stabilność i skuteczność jej działań.

Serdecznie dziękujemy wszystkim osobom i podmiotom za finansowe wsparcie działalności organizacji skupionych wokół Krzyżowej. To Państwa wkład umożliwi nam działania w Krzyżowej, Polsce, Niemczech i innych częściach Europy. Razem wzmocnimy demokrację i porozumienie.

Dorota Krajdocha

dr hab. Robert Żurek

dr Anna Quirin

dr Richard Roewer

Za wszystkimi projektami krzyżowskich organizacji w 2024 roku stoją silni partnerzy oraz szeroka sieć organizacji, które wspierają naszą pracę. Dzięki ich zaangażowaniu możemy organizować międzynarodowe spotkania, realizować działania edukacyjne i zachować Krzyżową jako żywe miejsce pamięci.

Partnerzy i instytucje wspierające w 2024 roku

- Allianz SE
- Bausch Stiftung
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (BMFSFJ)
- Bundesprogramm Demokratie Leben!
- Bundesstiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur
- Evangelische Akademie Berlin
- Fondation Avec et Pour Autres
- Fritz-Behrens-Stiftung
- Fundacja Konrada Adenauera w Warszawie
- Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej
- Hanns R. Neumann Stiftung (HRNS)
- Holger Koppe-Stiftung
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów RP – program rządowy „Aktywni+”
- Komisja Europejska (programy „Obywatele, równość, prawa i wartości” - CERV - oraz „Kreatywna Europa”)
- Konsulat Generalny Republiki Federalnej Niemiec we Wrocławiu
- Michael-Haukohl-Stiftung
- Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry)
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polski
- Muzeum Historii Polski
- Narodowy Instytut Wolności
- Niemiecko-Francuska Współpraca Młodzieży / Deutsch-Französisches Jugendwerk
- nts Ingenieurgesellschaft mbH
- Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”
- Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży / Deutsch-Polnisches Jugendwerk
- Powiat świdnicki, Gmina i Miasto Świdnica
- Program Unii Europejskiej Erasmus+ Młodzież
- Reinhard Frank-Stiftung
- Rotarischer Freundeskreis für das Neue Kreisau – roropa e. V.
- Stiftung Denkmal für die ermordeten Juden Europas
- Stiftung Erinnerung, Verantwortung, Zukunft
- Stiftung Omina Freundeshilfe
- Unia Europejska i budżet państwa w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Priorytet 8 „Fundusze Europejskie dla edukacji na Dolnym Śląsku” oraz Priorytet 9 „Fundusze Europejskie na rzecz transformacji obszarów górniczych na Dolnym Śląsku”
- Willy Robert Pitzer Stiftung
- Województwo Dolnośląskie

Po lewej: Młodzież poznaje się lepiej podczas włączającego projektu „Girls” organizowanego przez Kreisau-Initiative.

Siła społeczeństwa obywatelskiego

Krzyżowa istnieje dzięki silnemu społeczeństwu obywatelskiemu – ludziom, którzy angażują się na rzecz demokracji, porozumienia i pokojowego współistnienia w Europie. To ludzie, którzy łączą swoje siły, aby wspierać Krzyżową. Poniższe teksty przedstawiają dwie inicjatywy: roropa to stowarzyszenie założone w 2024 roku przez członków niemieckich i polskich klubów Rotary. Po nawiązaniu znajomości w 2019 roku między Rotary a krzyżowskimi organizacjami rozwinęła się bliska przyjaźń. Pięć lat później powstało stowarzyszenie wspierające działania w Krzyżowej. Z kolei przykład krzyżowskiej pomocy dla Ukrainy pokazuje, jak szybko i skutecznie można działać, gdy ludzie, organizacje i sieci połączą swoje siły.

Liczni członkowie i członkinie Rotary odwiedzili Krzyżową latem 2024 roku.

Roropa – nowy silny partner Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży w Krzyżowej

Od pomysłu do polsko-niemieckiego stowarzyszenia

Wraz z powstaniem stowarzyszenia roropa – Rotarischer Freundeskreis für das Neue Kreisau e.V. (pol. Rotariańskie Koło Przyjaciół Krzyżowej) w Hildesheim położono ostatni kamień mostu między klubem Rotary w Niemczech a europejskim ośrodkiem spotkań młodzieży w Krzyżowej. Gabriele Arndt-Sandrock, sekretarz stowarzyszenia, opowiada, jak z pomysłu i jednego spotkania narodziła się organizacja licząca dziś wielu członków.

Wszystko zaczęło się w 2019 roku, kiedy w Hamburgu odbywało się coroczne zgromadzenie światowe (World Convention) organizacji Rotary International. Udo Noack, obecnie przewodniczący roropy, był wówczas gubernatorem okręgu Rotary 1800. Zachęcił kluby Rotary ze swojego i innych okręgów do udziału w charytatywnym splywie Łabą pod hasłem „Global Peace – Peaceful Coexistence”. Na trasie między Bad Schandau a Hamburgiem w wydarzeniu wzięło udział ponad 450 uczestników z 61 klubów i 7 krajów. Od 1 maja do 1 czerwca 2019 roku płynęli Łabą łodziami, kajakami i na deskach SUP, promując ideę pokojowego współistnienia i zbierając fundusze. Jak wspomina Noack, pomysł, aby przekazać dochód z tej akcji renomowanemu europejskiemu ośrodkowi spotkań młodzieży w Krzyżowej, dojrzywał stopniowo, ale od początku spotykał się z entuzjastycznym poparciem wszystkich uczestników i uczestniczek. Ostateczny wynik zbiórki przekroczył wszelkie oczekiwania. Do docho-

du z akcji Elbe-Charity-Boat-Tour dołączono środki z okręgów 1800 i 1940, prywatne datki oraz darowiznę przekazaną przez Rotary Club z Wrocławia. Łączna kwota wyniosła 57 000 €. Zdeponowana została przez Rotary Club Hildesheim-Rosenstock w ramach District Grant i przez dwa lata przekazywana Fundacji im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej na potrzeby realizowania europejskich spotkań młodzieży w Krzyżowej.

„Od początku wszystko do siebie pasowało” – wspomina Noack. „Cele Fundacji »Krzyżowa« są w pełni zgodne z celami Rotary”. Już wtedy myślano o kolejnej darowiznie i długoterminowej współpracy. „Zaangażowanie Rotary na rzecz tego ośrodka to inwestycja w pokojową przyszłość Europy” – dodaje Noack. Niedługo potem nadszedł z Krzyżowej apel o pomoc: „Czy możecie nam pomóc? Zakwaterowaliśmy w Krzyżowej 120 ukraińskich matek z dziećmi, o które teraz trzeba się troszczyć. To wymaga

dużych nakładów pieniężnych, których nam pilnie brakuje”. W ciągu kilku tygodni udało się zebrać znaczącą kwotę.

„Ta sytuacja skłoniła mnie do przemyśleń nad stworzeniem struktury, która umożliwi trwałe wspieranie projektów w Krzyżowej, łącząc ideały i wartości Rotary z działalnością krzyżowskich organizacji” – mówi Noack.

Wkrótce znaleźli się w Niemczech i w Polsce kolejni entuzjaści i entuzjastki tego pomysłu, i tak powstało stowarzyszenie roropa – Rotarischer Freundeskreis für das Neue Kreisau. Nazwa roropa łączy słowa Rotary i Europa. Ideą przewodnią stowarzyszenia jest działanie z myślą o przyszłości przy jednoczesnym pielęgnowaniu dziedzictwa Kręgu z Krzyżowej.

Wstawianie się za demokratycznymi wartościami nigdy nie było tak ważne jak dziś. Dlatego roropa, jako organizacja pożytku publicznego, stawia sobie za cel wspieranie europejskiego porozumienia i pokojowego współistnienia.

Poprzez dialog i spotkania roropa promuje europejskie wartości i sprzeciwia się nietolerancji, nienawiści i aktom przemocy, koncentrując swoje działania na

europejskiej młodzieży. Cele stowarzyszenia obejmują wspieranie międzynarodowych spotkań młodzieży oraz pogłębianie polsko-niemieckiego porozumienia. We wrześniu 2024 roku – podczas trzeciej rotariańskiej wizyty w Krzyżowej – podpisano pięcioletnią umowę o współpracy między stowarzyszeniem roropa a Fundacją „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego, stowarzyszeniem Kreisau-Initiative oraz Fundacją im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej. Umowa przewiduje długofalowe wsparcie międzynarodowych spotkań młodzieży skupiających się na działaniach na rzecz pokoju.

Gabriele Arndt-Sandrock – emerytowana pastorka Kościoła Ewangelicko-Luterańskiego w Hanowerze, w którym do 2019 roku pełniła liczne funkcje – była m.in. pastorką parafii w Ostfriesland, kierowniczką studiów w seminarium w Loccum, rzeczniką prasową Kościoła Landowego, a ostatnio pracowała w dziale komunikacji Instytutu Nauk Społecznych Kościoła Ewangelickiego w Niemczech (EKD). Od kiedy przeszła na emeryturę, angażuje się w liczne inicjatywy społeczne, m.in. od 2011 roku w Rotary, a od 2023 roku jako sekretarz nowo powstałego stowarzyszenia roropa.

Ukraińskie pedagogi i trenerki mieszkające w Polsce, Niemczech i Ukrainie spotkały się w 2024 roku w Krzyżowej na szkoleniu poświęconym odporności psychicznej i komunikacji.

Krzyżowa dla Ukrainy

Sieć, która trzyma się razem

24 lutego 2022 roku rozpoczęła się pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę. Zespół Fundacji „Krzyżowa”, głęboko wstrząśnięty tym brutalnym atakiem, już w kolejnych dniach spotykał się regularnie na naradach kryzysowych. Pytania były proste i dramatyczne zarazem: Co możemy zrobić? Jak możemy pomóc? Na dworce w Polsce i sąsiednich krajach codziennie przybywało coraz więcej ludzi – głównie kobiet z małymi dziećmi. Decyzja zapadła błyskawicznie: Krzyżowa przyjmie uchodźców. Tak narodziła się akcja „Krzyżowa dla Ukrainy”.

Od ponad trzech lat krzyżowskie organizacje wspierają osoby z Ukrainy. To, co zaczęło się w sali konferencyjnej Fundacji „Krzyżowa”, w krótkim czasie przekształciło się w międzyorganizacyjną współpracę. Już kilka dni po rozpoczęciu inwazji linie telefoniczne nie milkły ani na chwilę. Szybko stało się jasne, że istnieje sprawna współpraca – zarówno na poziomie lokalnym z samorządami, szkołami i przedsiębiorstwami, jak i międzynarodowym z Fundacją im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej, festiwalem Krzyżowa-Music i stowarzyszeniem Kreisau-Initiative. Krzyżowskie organizacje ogłosiły w Niemczech, Polsce i innych krajach wspólny apel o wsparcie finansowe. W krótkim czasie powstała gęsta sieć pomocy, która umożliwiła przekształce-

nie Krzyżowej w bezpieczną przystań. W tamtym czasie decyzje zapadały z minuty na minutę. Przyjęcie uchodźców na dłuższy czas wiązało się zarówno z niedającymi się zaplanować konsekwencjami, jak i nieprzewidywalnymi wyzwaniem: Jak długo potrwa kryzys? Czy uda się zebrać wystarczające środki? Co stanie się latem, gdy ośrodek będzie wypełniony młodzieżą?

W marcu 2022 roku Fundacja „Krzyżowa” stała się oficjalnym punktem recepcyjnym. Jednocześnie kontynuowano wcześniej zaplanowane projekty i wydarzenia. Część infrastruktury Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży została zaadaptowana do potrzeb uchodźców z Ukrainy: zakupiono

szafy, pralki, lodówki, suszarki, wanienki dziecięce, suszarki do włosów i czajniki, doposażono kuchnie wspólne, zakupiono odzież i żywność. Wkrótce rozpoczęto kursy języka polskiego, szkolenia zawodowe i psychologiczne wsparcie, udzielano pomocy w sprawach urzędowych, w poszukiwaniu pracy i mieszkań. Zadbano również o dzieci i młodzież: powstała grupa przedszkolna, organizowano wycieczki, a ukraińska młodzież mogła brać udział w międzynarodowych wymianach. Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Krzyżowej zwiększył liczbę miejsc dla uczestników z Ukrainy i rozwinął ofertę edukacyjną. Między marcem 2022 a styczniem 2025 schronienie w Krzyżowej znalazło 177 osób – niektórzy na kilka tygodni, inni na wiele miesięcy. Ostatni goście opuścili Krzyżową w styczniu 2025 roku.

Jednak pomoc dla Ukrainy trwa dalej. Dla ukraińskiej młodzieży tworzone są miejsca odpoczynku, dostają też możliwość udziału w spotkaniach z rówieśnikami z innych krajów. Wzmocniono międzynarodową współpracę z ukraińskimi nauczycielami,

trenerkami i młodymi liderami. Celem jest wzmocnienie ukraińskiego społeczeństwa obywatelskiego, by mogło przetrwać czas wojny i współtworzyć europejską przyszłość swojego kraju. Zbrodnica wojna Rosji przeciwko Ukrainie wciąż trwa – a Krzyżowa będzie wspierać Ukrainę również w przyszłości.

Ta pomoc humanitarna nie byłaby możliwa bez imponującego wsparcia wielu osób, organizacji, firm, rządów i samorządów – zarówno na poziomie międzynarodowym, jak i lokalnym. Akcja „Krzyżowa dla Ukrainy” pokazuje, co da się osiągnąć, gdy ludzie połączą siły i działają razem. Pomimo całego okrucieństwa wojny pojawia się nadzieja: Krzyżowa była gotowa – i będzie również w przyszłości. To jest siła społeczeństwa obywatelskiego, którą wspólnie tworzymy.

Państwa wkład ma znaczenie!

Razem dla demokracji i silnej Europy

Demokracja i zjednoczona Europa nie są dane raz na zawsze. Wyniki wyborów w wielu krajach pokazują, jak silna jest polaryzacja społeczeństw. Wojny i globalne kryzysy wystawiają na próbę nasze współzycie społeczne. A jednak demokracja żyje dzięki zaangażowaniu każdej i każdego z nas – a silna Europa rodzi się z mocy społeczeństwa obywatelskiego.

W Krzyżowej wzbudzamy entuzjazm dla demokracji. Młodzi ludzie są zachęceni, by brać odpowiedzialność za otwarte społeczeństwo i do zaangażowania. Rozprawiają o wartościach takich jak tolerancja, wolność i sprawiedliwość. Poznają rówieśników ze zróżnicowanych środowisk społecznych i kulturowych, z różnymi umiejętnościami oraz sposobami patrzenia na świat i tym samym wzmacniają swoje kompetencje społeczne. Te doświadczenia ich kształtują – a wraz z nimi społeczeństwa, w których żyją.

Zachęcamy do zaangażowania się z nami na rzecz silnego społeczeństwa obywatelskiego oraz otwartej i zjednoczonej Europy! Krzyżowa potrzebuje wsparcia wielu osób, aby pozostać miejscem spotkań i dialogu.

Państwa wkład się liczy! Stańmy wspólnie w obronie silnej, demokratycznej Europy. Zapraszamy do kontaktu – z radością z Państwem porozmawiamy!

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego
dr Anna Poznańska
anna.poznanska@krzyzowa.pl
+48 50 67 76 851

Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej
Moritz Decker
decker@fvms.de
+49 30 53 89 31 63 61

Kreisau-Initiative e. V.
Frauke Hauptenthal
hauptenthal@kreisau.de
+49 30 53 89 31 63 65

Mogą Państwo na przykład:

- Jako organizacja – finansować konkretne projekty realizowane przez krzyżowskie organizacje lub współtworzyć nowe przedsięwzięcia.
- Jako przedsiębiorstwo – wzmocnić krzyżowskie organizacje darowizną.
- Jako zaangażowany obywatel lub aktywna Europejka – przekazać darowiznę jednej z krzyżowskich organizacji albo zostać członkiem stowarzyszenia Kreisau-Initiative.
- Jako przekonany filantrop – zostać fundatorem Fundacji im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej lub dołączyć do Kręgu Przyjaciół Fundacji.
- Jako przyjaciel lub przyjaciółka Krzyżowej – promować w swoim otoczeniu to miejsce, które wzmacnia demokrację i łączy ludzi, oraz pielęgnować jego dziedzictwo historyczne.

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego

Krzyżowa 7
58-112 Grodziszczce
Polska
tel.: +48 74 85 00 300
e-mail: sekretariat@krzyzowa.pl

www.krzyzowa.pl
Facebook: @FundacjaKrzyzowa
YouTube: @fundacjakrzyzowa
Instagram: @krzyzowa_live
LinkedIn: Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego
Newsletter: www.krzyzowa.pl/pl/media-krzyzowa/newsletter

Kreisau-Initiative e. V.

c/o Allianz SE
Merlitzstraße 9
12489 Berlin
Niemcy
tel.: +49 30 53 89 31 63 63
e-mail: info@kreisau.de

www.kreisau.de
Facebook: @KreisauInitiative
YouTube: @KreisauInitiativeV
LinkedIn: Kreisau-Initiative e. V.
Newsletter: www.kreisau.de/pl/media/newsletter/

Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej / Freya von Moltke-Stiftung für das Neue Kreisau

c/o Allianz SE
Merlitzstraße 9
12489 Berlin
Niemcy
tel.: +49 30 53 89 31 63 61
e-mail: info@fvms.de

www.fvms.de
Facebook: @fvmsstiftung
Instagram: @fvmsstiftung
LinkedIn: Freya von Moltke-Stiftung für das Neue Kreisau
Newsletter: www.fvms.de/newsletter/

IMPRESSUM

© sierpień 2025

Wydawcy:

Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego
Kreisau-Initiative e. V.
Fundacja im. Freyi von Moltke na rzecz Krzyżowej

Redaktorka naczelna i kierowniczka projektu:

Hannah Voß

Redakcja:

Paulina Maloy, dr Anna Poznańska, dr Anna Quirin,
Denise Stell

Tłumaczenie:

Malwina Szczypta

Korekta:

Beata Nawrotkiewicz, Tomasz Skonieczny

Projekt graficzny i skład:

Damian Harmata

ISBN 978-83-970348-4-6

Druk:

I-BIS Wrocław
i-bis@i-bis.com.pl

Zdjęcia:

© Anna Andrieieva / Kreisau-Initiative e. V.: 4, 7, 71
© Agata Władyczka / Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego: 55, 56
© archiwum prywatne: 17 (po prawej), 72
© Berno Nix / Stadt Lampertheim: 50
© Daria Moneta / Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego: 25, 27, 28, 30, 31, 33, 46, 51, 52
© Dariusz Golik: 12
© Familie von Moltke / Freya von Moltke-Stiftung für das Neue Kreisau: 45
© Freya von Moltke-Stiftung für das Neue Kreisau: 3

© Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego: okładka, 3, 10, 19, 21, 22, 37, 39, 44, 48, 54, 62, 69, 70, 72
© Gabriele Arndt-Sandrock / roropa e. V.: 68
© Gedenkstätte Deutscher Widerstand: 50
© Geert Maciejewski: 36
© Gerhard Roesse: 30
© Grzegorz Mehring / Europejskie Centrum Solidarności: 26
© Heide Fest: 44
© Iryna Tkachivska / Kreisau-Initiative e. V.: 11, 65
© Jasmin Elezovic / Kreisau-Initiative e. V.: 9
© Konsulat Generalny Niemiec we Wrocławiu: 32
© Kreisau-Initiative e. V.: 13, 14, 17 (po lewej), 41
© Lotte Ostermann: 72
© Lukas Schramm: 46
© Łukasz Giza / Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego: 1, 2, 23, 57
© Michał Żak: 11
© Monika Lorenz: 34
© Niels Schröder: 47, 48
© Oliver Borchert: 36
© Paweł Izdebski / Kreisau-Initiative e. V.: 16
© Roman Boichuk / Freya von Moltke-Stiftung für das Neue Kreisau: 3
© Susanne Schade / Kreisau-Initiative e. V.: 73
© Vanja Obad / Kreisau-Initiative e. V.: 9, 10
© Viola von Cramon-Taubadel: 26

ISBN 978-83-970348-4-6

9 788397 034846

krzyżowa
kreisau

FREYA VON MOLTKE
STIFTUNG
FÜR DAS NEUE KREISAU

Kreisau-Initiative